

Fra Aabenraa Statsskole til BOPA

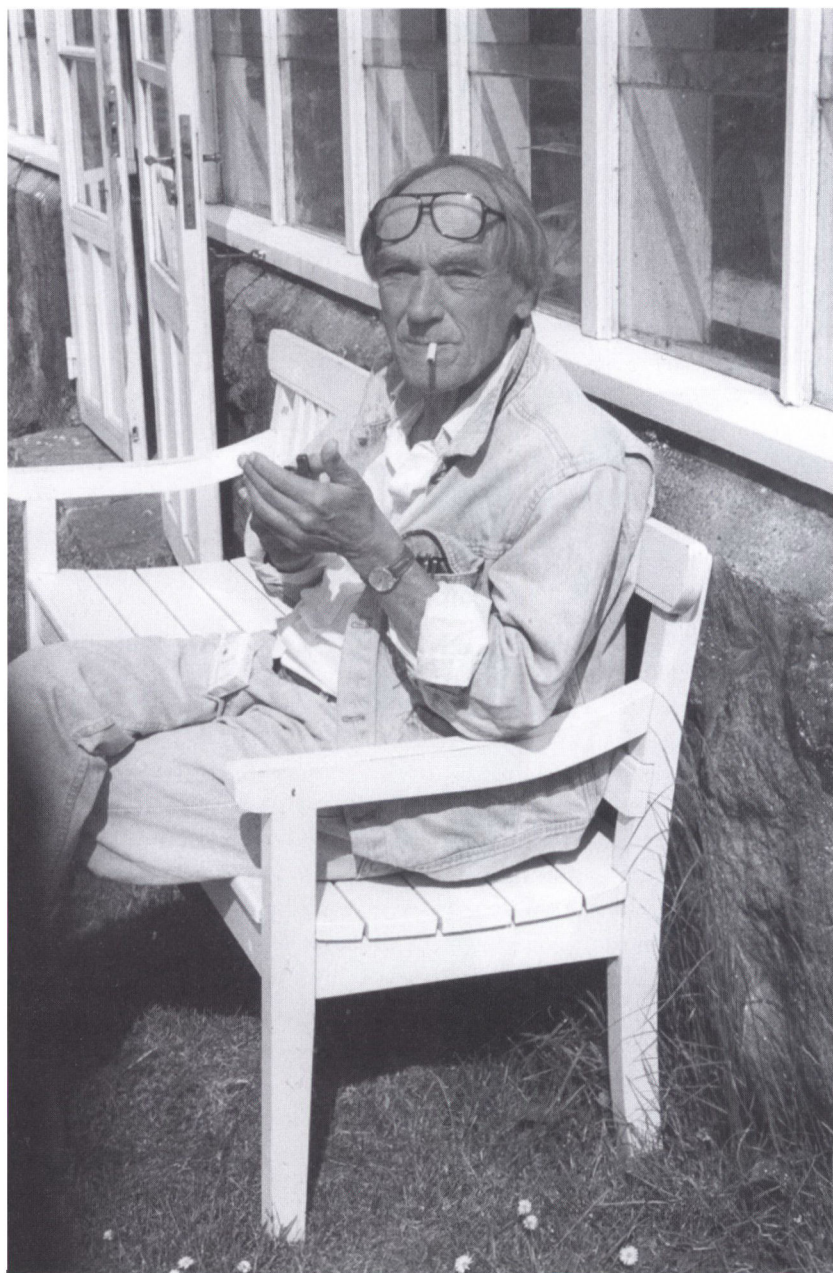
Jesper Juel Bergs erindringer fra tiden 1940-1943

ved HENRIK SKOV KRISTENSEN

Jesper Juel Berg blev født den 8. januar 1923 i Århus. Allerede da han var spæd, flyttede familien til Aabenraa, hvor han voksede op og tilbragte sin ungdom. Oprindelig hed han Petersen til efternavn, men han tog senere sin mors efternavn. Mest kendt er Jesper Juel Berg som gruppeleder i den københavnske sabotageorganisation BOPA.¹ Han blev rekrutteret til BOPA af den senere leder af sabotageorganisationen, Børge Thing, opererede under dæknavnet »Finn« og blev på et tidspunkt gruppefører. Han deltog i en lang række af de største og mest kendte sabotagehandlinger, blandt andre mod våbenfabrikken Globus, Hærens Våbenarsenal, B&W i flere omgange, Dansk Industri-syndikat kaldet Riffelsyndikatet, Flyvetroppernes værksted på Kløvermarken og fabrikken Globe i Glostrup.

Jesper Juel Berg blev anholdt af tyskerne den 5. december 1944, da han sammen med et par andre BOPA-folk var på vej til et våbendepot. Én blev dræbt under anholdelsen. Jesper Juel Berg og en kammerat blev først indsat i Shellhuset, hvor de under tortur erkendte at have deltaget i en række sabotager. Senere blev de overført til Vestre Fængsel og den 15. januar 1945 sendt til koncentrationslejren Neuengamme. Herfra blev de i slutningen af april 1945 transporteret hjem med de hvide busser. Jesper Juel Berg har senere fortalt, at han var så svækket, at han ikke huskede meget fra hjemtransporten. Ifølge hans notater ankom han til Frøslevlejren for straks efter at blive sendt til Sverige.

Efter en rekonvalescentperiode i Sverige kom han på Askov Højskole. Her mødte han sin første kone, som han fik tre sønner med, men senere blev skilt fra. I slutningen af 1947 kom han til den sønderjyske avis *Hejmdal* som journalistelev. Senere blev han journalist på *Ringsted Folketidende*, *Lolland-Falsters Folketidende*, *Viborg Stifts Folkeblad* og senere *Fyens Stiftstidende* i en længere årrække. Her blev han kendt

Jesper Juel Berg i 1993, fire år før sin død i 1997. Foto: Thordis Juel Berg.

som en af avisens bedst skrivende journalister, hvadenten det gjaldt reportager eller interviews. I sine sidste år arbejdede Jesper Juel Berg på en bog om sine oplevelser under besættelsen. Formålet med bogen var først og fremmest at efterlade sine erindringer fra en tid, han ellers ikke talte meget om, til sine børn.

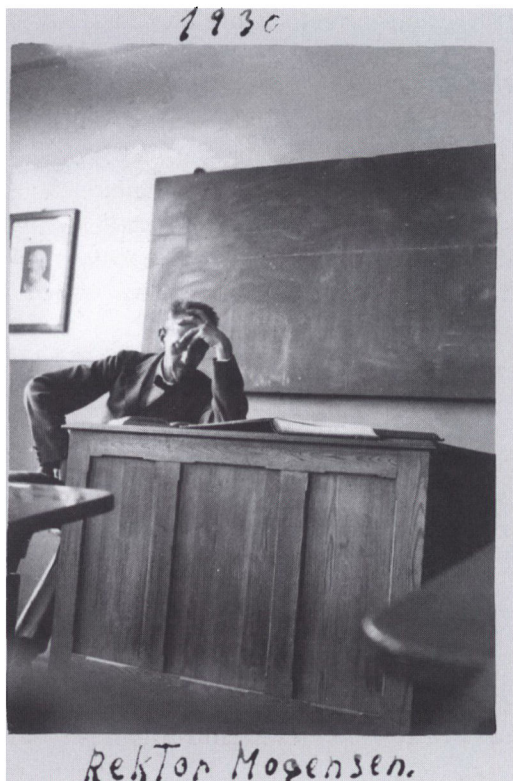
Jesper Juel Berg døde den 26. september 1997. Bogen blev ikke færdig, men hans efterladte disposition og påtænkte kapiteloverskifter afslører et ambitiøst anliggende: 24 kapitler var tanken, han nåede kun 6. Og disse seks drejer sig hovedsageligt om tiden i Aabenraa, hans »flugt« derfra og den første tid i København, hvor han fik kontakt til BOPA. Fra denne sammenhæng bringes nedenunder fyldige uddrag. Kapiteloverskrifterne er forfatterens egne, derimod fik Jesper Juel Berg ikke givet sin rudimentære »bog« nogen titel. Ovennævnte titel skyldes derfor udgiveren. Af pladshensyn har det været nødvendigt at foretage visse forkortelser i teksterne, dels ved at gengive to kapitler i referat, dels ved at foretage enkelte udeladelser.

Trop og krig

Krigen var brudt ud, Polen rendt over ende, og på Aabenraa Statsskole skulle de ældste elever spille komedie. Vi gjorde det hver vinter. Som regel lidt 1800-tals munterhed af Holbergsk tilsnit. Der var tradition for det, og den skulle stormagternes kontroverser ikke anfægte, havde rektor bestemt.

En besynderlig mand, rektor Ingvar Mogensen hed han, »Lemme« blev han kaldt – det sønderjyske ord for lemmer. Øgenavnet var elevernes påhit og sigtede til hans fremtoning. Ingen kunne være i tvivl om, at han var en nær slægtning af den store Bastian, den tyske *Struwelpeter*, så dansk end skolemanden var. To meter høj, tynd som en granrafte, tottet gråt hår, sparsomt fuldskæg i samme kulør og spidset til i en gedeagtig fip. Hele gestalten indpakket i et ensfarvet mørkegråt hylster af et sæt tøj, uden på en hvidlig skjorte, som var bundet sammen i halsen af et sort hæklet slips. På fødderne sorte fjederstøvler.

Af opdragelse og natur var han endt i at have tre guder. Den store oppe i himlen, Rigets monark, som var Christian X og his Lordship Baden Powell, som efter sin glørværdige indsats i Sydafrikas boerkrig blev verdenskendt på det med spejderne. Tilknytningen til Vorherre oplevede eleverne som salmesang og Fadervor under den daglige

Ingvar Mogensen, også kaldet »Lemme«. Rektor på Aabenraa Statsskole 1920-1942. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

morgenandagt. Konge og fædreland optrådte ved samme lejlighed i form af en nationalsang efter det kristelige.

Rektors forgudelse af den engelske adelsmand bag drenges friske uniformerede friluftsliv, kom bl.a. til udtryk, når han som øverste chef for byens gule spejdere mønstrede sine tropper ved nytårsparaden. Iført Bermuda-lange kakishorts og blåkolde knæ skridtede han fronten af og efter en kirkelig højtidelighed med ord om at være beredt, deltog han med henført vibrerende fip i styrkens tjikkerlikker, tjikkerlikker ...

Denne pædagogiske mand havde efter Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920 fået overdraget ledelsen af det tidligere tyske gymnasium, og da jeg knap halvandet årti senere blev optaget som elev i første mellem, havde han for længst indført en række regler for, hvorledes et skoleår skulle afvikles. En del af dem var blevet til

traditioner, blandt andet den uanfægtelige vinterkomedie. Og den blev på forunderlig vis optakten til mit første møde med krigen.

Vi skal tilbage til efteråret 1939, men forinden skal det røbes, at forholdet mellem rektor og mig ikke var af allerbedste – end ikke selv om jeg havde været både ulveunge og spejder. Jeg var ikke rigtig. Mere til kællingeknuder end råbåndsknob, mere til at tænde en cigaret med en tændstik end et bål med træ. I de tidlige mellemskoleår flygtede jeg jævnlige og forgæves for at opsøge de vilde varme lande, og da jeg blev træt af det, begyndte jeg at gå med piger. Intet af det efter rektors smag.

En enkelt gang prøvede han at bringe mig på ret køl. I et frikvarter var jeg blevet pågrebet i at ryge tobak, og om det var Vorherre, Kongen, Powell eller Bastian der inspirerede ham, ved jeg ikke, men i hvert fald følte han sig foranlediget til at hente spanskrøret ud fra et skab på sit kontor. Fra tre meters højde, og med en kraft som kunne gøre enhver tysk forhørsleder misundelig, lod han røret suse ned over min himmelvendte bagdel. Flere gange, men på den tilsigtede rette køl, fik han mig kun i den forstand, at jeg fra stramt krumbøjet stilling kom op at stå og måtte forblive stående i adskillige timer. Det var umuligt at sidde ned.

På denne efterårsdag lå afstraffelsen år tilbage, men i psykisk henseende havde tiden hverken lægt striberne på min popo eller gjort mig til duks. Om end jeg var blevet 16 år og gik i gymnasiet, var jeg stort set den samme. Følgelig havde min indstilling til rektor og hans til mig ikke undergået nogen forandring.

Dagen var ualmindelig råkold og regnfuld, så derfor havde jeg i det store frikvarter søgt indendørs tilflugt i skolens bibliotek. I klasseværelserne måtte vi ikke opholde os, men i kundskabssøgende øjemed gerne blandt bøgerne. Sådant som vejret teede sig, var søgningen stor, uden dog udlånstallet påvirkedes væsentligt. Eleverne stod i små grupper, lunede sig og sludrede om løst og fast. Selv stod jeg med ryggen til dem og så ud af vinduet efter min skolekæreste Lisbeth.

Pludselig forstummede al småsnak. Med nakken var det mig umuligt at iagttage årsagen, men jeg kendte den. Rektor havde, som så ofte før på den slags dage, indfundet sig for efter eget og inakkvilabelt skøn at sortere lunere fra lånere. Første kategori røg sporenstregs ud i kulden, og at jeg ville blive henregnet til den, var aldeles afgjort.

Et forsøg på at undgå det, ville dog være på sin plads, skønnede jeg. Det var nemlig sådan, at jeg med venstre hånd kunne nå en reol.

Ubemærket fik jeg listet en bog ned fra en af hylderne. Jeg lagde den i vindueskarmen og begyndte med tænksum mine at bladre, indtil jeg opdagede, at det var en illustreret udgave af *Gøngenhøvdingen*. Jeg var leveret. Intet boglært menneske kunne opfatte litteratur i den genre som troværdig læsning for en gymnasiast. Jeg ville med brask og bram blive kylet ud i det antarktiske uvejr.

Resigneret bladrede jeg videre, og naturligvis netop som jeg endda med nogen interesse betragtede en tegning af dysten mellem Ib og Gøngenhøvdingen på en træstamme over et vandløb, fornemmede jeg rektor lige bag mig. »Nu sker det«, nåede jeg at tænke, og så skete det:

– Jesper, der er noget, jeg vil tale med dig om.

Om end fri for korporlig smerte, ramte ordene mig fuldt så hårdt som i sin tid spanskøreret. Hans tonefald var venligt. Så imødekommende som jeg aldrig havde hørt det. Der måtte stikke noget under.

– Du ved jo, at vi ved skolefester hver vinter opfører en komedie. Kunne du tænke dig at spille med i den?

Hvad jeg tænke og følte i disse sekunder står mig uklart, men jeg husker, at jeg fik fremstammet:

– Ja tak, det vil jeg da gerne.

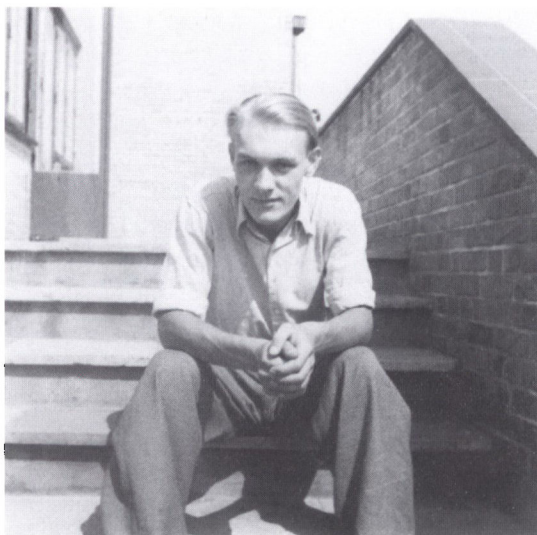
– Nå, men så hører du nærmere fra lektor Hahnemann kom det fortsat elskværdigt fra rektor.

Så vendte han om og forlod biblioteket. Jeg stod målløs med *Gøngenhøvdingen*, vidste hverken ud eller ind, kun at jeg måtte fortælle det utænkeligt passerede til Lisbeth, og til min mor og far. Utænkeligheden blev endnu mere ufatteligt, da lektor Hahnemann fortalte mig, at årets komedie skulle være Johan Ludvig Heibergs Vaudeville *Recensenten og dyret*, og at jeg var udset til at spille hovedrollen som recensenten Trop. [...]

I begyndelsen af februar sad hvert ord og tone, hvor de skulle, parate til at blive båret ud over rampen til et, dagdrømte man, stort og forventningsfuldt publikum.

Men tiden gik videre, uden at der hændte mere. I henhold til rektors traditionsskema skulle denne vinterlige skolefest afholdes i februar, senest marts, men begge måneder gik, uden at det skete. Der kom noget i vejen, men ingen sagde hvad. Mystisk og forstemmende forekom det vor teatertrup, indtil Hahnemann en dag i slutningen af marts kom farende og begejstret fortalte, at der var blevet fastsat en dato i april. Genopfriskningsprøver og ny gejst. Nu skulle det være. Datoen oprandt, scenen i festsalen på danskhedens højborg Folke-

*Jesper Juel Petersen (senere Berg), som 17-årig i sommeren 1940. Her fotografere-
ret på trappen til sin kæreste
Lisbeths hjem på Kyst-
vej i Aabenraa. Foto:
Thordis Juel Berg.*

hjem var gjort klar, og vi agerende gjort klar og så parate, som sommerfuglene i maven tillod. Foran tæppet sad vitterligt det store og forventningsfulde publikum, man havde drømt om. Salen var stuven-
de fyldt, balkonen også, og den veloplagte stemning gættede man sig til, fordi salen summede af latter og livlig pludren.

Recensenten og Dyret udspilles i én og samme kulisse, en mindre plads med nogle serveringsborde foran et restauranttelt på Dyrehavs-
bakken. Et af dem var recensent Trops stambord. Der sad han med sine kritiske papirer og et glas vin, som jævnligt blev fyldt op af små-
borgerlige beundrere, han var jo en mand af ånd. [...]

Bragende bifald, ovationer, dacapo og efter endnu et endeligt tæp-
pafald, hu hej og halløjsa på det skrånende gulv. Alle havde gjort det godt, alle var jublende glade, også rektor på visit bag tæppet, og minsandten om han ikke havde en personlig bemærkning til mig.

– Det klarede du jo pænt, Jesper, kom det ud gennem skægget. Ikke mere, men det var meget fra hans mund, og grænseløst overfor mig.

Afsminkning og omklædning gav jeg mig god tid til. Det var ikke så ligetil at forlade atmosfæren. Den følte god, og så var der noget at tænke over. Tankerne gik i en helt anden retning, end de advarende ord om »at træde varsomt thi scenen er skrå«.

Da jeg omsider forlod hotellet, som Folkehjem også var, var publi-
kum for længst gået. Også alle elever, for det bal, som plejede at efter-

følge det teatermæssige, skulle først skulle holdes efter en genopførelse af stykket næste aften. Alene begav jeg mig derfor hjemad, og fornemmelsen af denne enegang efter al virakken sansedes så fattig, at jeg bestemte mig for at se indenfor på Hotel Danmark, som min vej førte mig forbi. Det var ikke ét menneske i restauranten, men jeg bestilte alligevel en øl. Intet mindre kunne gøre det, og i mellemtiden var jeg også blevet 17 år. Grublerierne mellem slurkene endte med en fast beslutning. Jeg ville være skuespiller.

Hjemme var både min mor og far gået i seng. De sov i hvert sit værelse, og som jeg plejede uanset tidspunkt, gik jeg ind til min mor for at sige godnat. Hun fortalte, at de havde været til premieren, hvilket jeg faktisk ikke havde troet. I virkeligheden havde jeg bedt dem om at vente til dagen efter, for skulle der ske noget mindre flatterende under første opførelse, ville det nok ikke gentage sig ved den følgende. Min mor var glad og roste mig, hvilket dog ikke fik mig til at afsløre mit kun ti minutter gamle ølslurk-fortsæt.

– Så god nat sagde hun, og tilføjede det »lille Jeppe«, som hun benævnte mig til sin dødsdag 40 år senere. Og parentetisk fortsatte hun:

– Efter forestillingen var der nogle, som fortalte, at der er uro ved grænsen. Jeg ved ikke, hvad det er, men sov nu godt min dreng.

Jeg sov godt, indtil tyske flyvemaskiner vækkede mig. Motorlarmen nåede mig, allerede inden jeg vågnede. Jeg mindes den som en generende støj, der trængte så dybt ind i min bevidsthed, at jeg med ét opfattede den som det, den var. Som enhver dansker denne tidlige morgen den 9. april 1940 sprang jeg ud af sengen og hen til vinduet. I lav højde og kun få hundrede meter fra, hvor vi boede, passerede tre Heinkel 111-maskiner med kurs nordover. Fra mit kvistværelse fór jeg ned ad trapperne til lejligheden nedenunder. I døren ind til badeværelset stod mor forskræmt indhyllet i sin kimono. Forskræmt over det uvisse, som nu ville komme, men ikke bange. Bag vildreden i hendes brune øjne ulmede en heftig vrede. Hun var ud af en slægt, som hadede alt tysk.

– Hvor er far, spurgte jeg.

– Han er ved at stå op, svarede mor, og som tilskyndet af tanken om denne dagligdags handling, gik hun ud i køkkenet og satte vand over til kaffe.

Uden for hørtes stadig fjern motorstøj fra tyske fly, men kun i kort tid, så steg larmen foruroligende. Gennem et vindue så jeg Heinkel-

maskiner komme strygende over byen. De holdt ikke formation, men spredte sig som ville de angribe hver sit kvarter. Det var også hensigten, viste det sig. Men det var ikke bomber, de kastede ned, derimod flyveblade med »Oprop« til danskerne. De tyske tropper, som nu var på vej nordpå fra grænsen, var vore beskyttere, ville os intet ondt. Det ønskede Hitler, vi skulle tro.

Jeg hev en frakke over min pyjamas og løb ned for at få fat i et af disse skrifter.

– Pas nu på min dreng, lød det bekymret fra min mor.

Der var nu ikke noget at passe på. Gaden vi boede i og som var hovedvejen til grænsen mod syd og til Haderslev mod nord, lå øde hen. De tyske bombemaskiner havde smidt deres papirlast og var forsvundet. Alt var stille, og det var bare at gå et par hundrede meter over i en nærliggende park, hvor det flød med opråb. Næppe havde jeg sikret mig nogle stykker, før stilheden blev brudt af skudsalver. Ikke faretruende nær, men langt borte fra i sydlig retning. Skud fra automatkanoner og næppe hørbar knitren fra håndvåben. I et åbentstående vindue hjemme kunne jeg se mor.

– Kom nu hjem lille Jeppe, kaldte hun. Og hjemme duftede kaffen. Jeg fik et par hurtige slurke, mens jeg efter en nødtørftig morgenvask havde travlt med at klæde mig på. Far var kommet til og studerede opråbet. Han så tænksom ud, men kommenterede det ikke. Det gjorde mor:

– De svin, lynede hun, og vendte derpå tilbage til det familienære:

– Jesper, du vil da ikke gå ned på gaden?

Det var det, og kun det, jeg ville. Jeg ville være i brændpunktet, men da det naturligvis ikke kunne bruges som argument, tyede jeg til vores tyske boxer Max.

– Max skal jo luftes.

Den gik flot igennem, takket være støtte fra min far. Jeg havde ham mistænkt for at holde med mig, fordi han så slap for at gå morgentur med hunden – en daglig, men ikke altid lige belejlig pligt han uovervejethadde påtaget sig.

Max og jeg fik travlt. I skarpt trav sydpå, hvorfra skuddene nu hørtes kraftigere. På vejen mødte vi en lastbil, som med stor hastighed kom kørende imod os. På ladet var ubevæbnede grænsegendarmer stuvet sammen i deres skydeskiveblå uniformer. Den første og forståelige retræte. Da vi nåede den begyndende udkant af byen, tog skyderiet til. Det var nu så tæt på, at andre, som også havde begivet

udendørs, stoppede op. På en lang bakke, som førte hovedvejen ned i niveau med Aabenraa Fjord, kunne vi skimte en motoriseret tysk kolonne. Det var et par kilometer fra byen, og det var derfra, der blev skudt. Det var også et projektil derfra, som ramte en 11-årig elev fra skolen og dræbte ham på stedet. Han befandt sig 200 m længere fremme på vejen end flokken, jeg var standset op i.

Max og jeg blev sammen med andre stående, hvor vi havde gjort holdt. Selv om vi intet vidste om, hvordan det stod til dér syd for os, troede ingen på, at den tyske fremrykning kunne stoppes før byen. Især ikke da skyderiet pludselig holdt inde. Under de forhold måtte tyskerne komme forbi, hvor vi stod. Se dem på nærmest mulige hold ville jeg. Vi stod en rum tid, til en mand kom løbende og råbte, at kolonnerne havde valgt ikke at følge hovedvejen, men hovedgaden gennem bymidten. Igen fik Max og jeg travlt, og nogle minutter senere stod vi på hovedgadens eneste fortov og så tyske tanks, panservogne, lastbiler og infanteriregimenter køre uantastet forbi. Grønne soldater med ligeså udtryksløse ansigter som fronten på deres grå Wehrmacht-køretøjer.

Nogen reaktion blev de dog mødt med. Højlydt af Max, som uanset sin tyske afstamning redegjorde for, hvad han mente om disse erobrere. Han gøede som en gal og hev i den solide læderrem, jeg holdt ham i. Især var han uvenner med tankenes larvefødder, og jeg fandt det klogest at fortrække. En af tankførerne kunne måske blive så irriteret på hunden, at han slog et slav ind over den – så nær var vi på fjenden i den smalle gade.

I trit med en for Max mindre ophidsende fodfolksdeling, fulgte vi med op ad gaden til toppen af den bakke, Aabenraa centrum ligger på. Og på vejen oplevede vi en anden måde at meddele sig til invasionsstyrkerne på. Den bestod i, at tysksindede danske statsborgere stod i forreste fortovsrække og heilede. Det grelleste eksempel var Mutter Stahlbom – alle børn og yngres slikmutter i hvis usle butik, vi købte billig snold og cigaretter stykvis. Enormt fed stod hun bag disken og ekspederede ganske uanset vort nationale sindelag, men denne morgen havde hun bevæget alt sit uformelige spæk ud på gaden, hvor hun hilste soldaterne velkommen med det jævnlige gentagne klageråb: »Wir haben gehungert!«

Klokken var blevet over 7, og jeg vidste ikke bedre, end at jeg skulle være i skolen til sædvanlig tid kl. 08.00. Max og jeg forlod derfor den nedslående parade og gik hjem. Mor og far fik at vide, hvad jeg havde

oplevet, og de kunne fortælle mig, at Danmark havde kapituleret. Overgivelse! Hænderne rakt i vejret efter påbud ovenfra. Nogen fandt denne attitude kløgtig, andre harmedes. En 17-årig som havde set 6-7 danske soldater stoppe deres Nimbus-motorcykler og sætte sig til modværge mod den tyske værnemagt med en 20 mm maskinkanon og et par geværer – en 17-årig med en 17-årigs politiske indsigt og med den autoritetstro, som herskede dengang, kunne ikke blive vred på samme måde som de voksne, men han kunne skamme sig. Det var, hvad jeg gjorde.

Jeg skammede mig over den ynkelige hurtighed, hvormed håndklædet blev kastet i ringen, og jeg skammede mig over mig selv, fordi jeg for sent fik den tanke, at jeg i de allertidligste morgentimer burde have tyvstjålet min fars bil og være kørt nord på for om muligt at kunne være til en smule nytte i den stærkere og mere organiserede danske modstand, man kunne forvente der. Min fire år ældre bror Bent var løjtnant ved en styrke, som lå i Vejle-området. Ham kunne jeg have opsøgt. En nok så brushovedet og fjollet drengetanke ville og vil mange nok mene, men da jeg fik den, var den for mig alvorlig nok til selvbebrejdelse over, at den kom for sent.

I skolen havde vi i første time oldtidskundskab med rektor som lærer. Alle var mødt undtagen Christian, klassens lyse hoved, den mest belæste og den altid glade. Også den fattigste. Sammen med sin kærlige og stovte mor levede han i armod i en lille lurvet lejlighed. Huset, der rummede den, lå ud til hovedvejen og ved foden af den bakke, hvor vi inde i byen havde set de tyske militærkolonner. På baggrund af skyderiet netop på det hold og af tragedien med den dreng, der blev ramt og dræbt, var vi urolige for Christian, men en snes minutter inde i timen bankede det på klassesøren, og ind trådte han.

– Undskyld jeg kommer for sent, men det var ikke til at komme frem for tyske tropper.

Så tændtes raseriet i rektors øjne og ud mellem det tjavsede skæg spyttede og hvæste han:

– Schludder dreng! Sæt dig ned på din plads!

Jo, jo det var tider dengang. Ikke altid lige lette at fatte, men de var der. Til overmål. En halv time senere stod skoleleder Mogensen ved morgenandagten med sit Fader Vor og Kongens og Staunings foraning til ro og orden. En lille nationalsang blev det også til, og efter den meddelelse om at aftenens skolekomedie og skolebal var aflyst.

Normalt skulle vi have fem timers undervisning, men i dagens anledning blev de reduceret til tre. En af dem glemmer jeg ikke. Vi havde fransk ved lektor Peder Gjæng. En fremragende pædagog, altid korrekt og formel, aldrig plads til et personligt ord ham og os imellem, men vi lærte noget. Jeg husker ikke, hvordan det skete, men på trods af morgenens tyske besættelse, kom vi ind på vores Heiberg-komedie aftenen før, og så sagde det reservede og i øvrigt meget fine menneske, Peder Gjæng:

– Ja, og Jesper bevægede sig jo på scenen, som om han aldrig havde bestilt andet.

Det var en cadeau, himmelråbende stor og uventet. Min hemmelige plan om skuespilleriet fik styrkende næring af de ord. På vej hjem fra skole skulle jeg over hovedgaden, hvor Mutter Stahlbom havde forkyndt sin udhungrede tilstand. Den vedvarende gennemfart af tyske militærkøretøjer var hørt op, men med jævne mellemrum kom en fodfolksdeling marcherende – nu hushøjt syngende deres taktfaste sange, komponeret og harmoniseret efter samme fantasiforladte skabelon.

Hjemme og ... ja, jeg har ikke andet i erindringen, end at en mand kom og klistrede sort papir på forsatsvinduerne, at jeg om eftermiddagen gik den sædvanlige tur med Lisbeth, og at jeg om aftenen tog en runde med min mor og far for at se mørklagte gader. Jeg gik tidligt i seng. Der var ét og andet at sove på.

»Nach Engeland«

I mine barne- og ungdomsår i Aabenraa var der i byen en høre-næsehalslæge med stort ry for faglig dygtighed og farverigt omdømme i andre henseender. Han var især en ferm kirurg, havde lært de grove grundlæggende snit som feltlæge i Første Verdenskrig og senere forfinet dem ved udelukkende at holde sig over skulderhøjde. Fra fronten havde han derudover medbragt en frygtindgydende barskhed og foragt for blødsødenhed. Hans praksis havde gjort ham til en af byens rigeste mænd. Den udøvedes dels i en privat konsultation, dels i et katolsk nonnekloster, der fungerede som klinik for sengeliggende patienter.

Begge steder udfoldede dr.med. Laurits Abild, som hans navn var, sin kunnen og sit temperament – det sidste fuldt så sagnomspundet som hans lægelige kvalifikationer. Adskillige korsets tegn blev slået, når han på officersfacon hundsede med nonnerne.

*Dr.med. Laurits Abild.
Øre- næse- halslæge med
privat praksis i Aabenraa
og vennen Erik Abilds bio-
logiske far. Laurits Abild
var den lykkelige indehaver
af et privatfly, OY-DIL.
Foto: Institut for Sønder-
jysk Lokalhistorie.*

Sine mange penge brugte han på den tids statussymboler, rummelig villa, sommerhus på Fanø, radiogrammofon med automatisk pladeskift, frigidaire i restaurationsformat, i kælderen køkken med kulinarisk elevator op til spisestuens anretterværelse. Og så naturligvis det menneskelige tilbehør, stuepige, kokkepige, nurse og altnuligmand Hansen, som blev benævnt chauffør, skønt han overvejende beskæftigelse var at feje gård og slå græsplæne. Ikke fordi der ikke var biler i husstandens prestige-samling. Det var der sandelig, to stykker, og oveni dem, som det mest spændende og opsigtsvækkende: et privatfly. Bilerne var en rummelig Dodge sedan til familieture, og så var der en specialbygget åben sportsvogn af mærket Vauxhall. En skinnende sort tingest med halefinne, lysegrønne trådhjul og tre lædersæder i samme farve, to foran og et enkelt agterude, hvor karosseriet spidsede til. Et 6-cylindret vidunder, der blev gjort store øjne af.

Flyvemaskinen var en 2-sædet de Havilland Hornet Moth med lukket kabine og en 122 hk Gipsy Major motor. OY-DIL var dens registre-

rede navn, dens bopæl var en bølgeblik-hangar på en flad mark nogle kilometer væk fra Rødekro. Der tilbragte den sine jordbundne timer, som efter besættelsen blev til dage, uger, måneder, fordi tyskerne forbød al dansk militær- og privatflyvning.

Det var sommer nu, og året stadig 1940. Nye tyske hærstyrker kom kørende syd fra, men ikke i så disciplinerede rad-og-række-formationer som deres fortropper i april. Nu var der tale om feriekørsel. Om opstemte soldater på orlov efter sejrrik kamp i Holland, Belgien, Frankrig. Lystige mænd med franske stålhelme på styret af deres motorcykler og med skær af uovervindelighed i øjnene. Vi så dem, når de holdt rast ved den tyske borgerskoles legeplads, og hvor betænkeligt foretagendet end ville være med de spejderdolke og luftbøsser vi havde derhjemme, var vi nogle venner, der ville slås mod dem. Vi vidste godt, at vore odds for et heldigt udfald af en direkte konfrontation med disse stridsvante krigere ville være et godt stykke mindre end små. Værre stod det ikke til med vores dømmekraft, og følgelig anlagde vi en anden strategi: Vi måtte til England og tilsige vores støtte *in the army*, dog helst som piloter i Royal Air Force. Og til at forcere Nordsøen skulle OY-DIL hjælpe os!

Venerne var, ud over mig, min jævnaldrende skolekammerat siden første klasse, Erik. Han var søn af OY-DIL's ejer dr. Laurits Abild, af os drenge kaldt Laus, efter at vi gennem flere år havde haft vore skærmydsler med ham. [...] Uanset hvad, var denne iltre mand udstyret med en vis humor, og dybt inde kunne han vist godt lide os. Om det forholdt sig sådan, ville snart komme an på en prøve, for nu skulle vi stjæle hans flyvemaskine. Den havde vi aldrig før forgrebet os på.

Tyvene var Erik og mig og min bror Bent, løjtnant ved Jyske Division ved Sønderborg Garnison. Han var uundværlig, for han var den mest fly-entusiastiske, vi kendte. Også den mest militære. Trods sin endnu beskedne rang havde han allerede tilegnet sig den tids officersdeviser, de tre K'er: Krig, Kvinder og Kortspil – det der talte her i livet!

Mens jeg endnu gik i de små mellemskoleklasser, tog han en ringere end middelmådig realeksamen. Skolegang var lige så lidt hans som min kop te, men han skrev engang en fristil om flyvning og fik den fremmedartede karakter UG. Flyver ville han være, og adgang til certifikatet skulle gå via militæret. En udmærket vej, hvis ikke tyskerne var kommet og forbudt al flyvning af den art.

Men nu skulle han få sin lyst styret. Han skulle være pilot på OY-DIL. Endskønt Bent aldrig havde fløjet så meget som én meter, hverken fremadrettet eller i opadstigende retning, nærrede Erik og jeg ingen betænkeligheder ved at overlade ham rorpinden. Vi kendte hans UG-afhandling, havde ganske vist aldrig læst den, men vi skønnede, at hvis han flittigt studerede en elementær forfattet bog om kunsten at flyve, skulle vi nok komme på vingerne. Erik havde sådan én, og den var rigt forsynet med instruktive tegninger, blandt andet af netop rorpindens stilling ved forskellige manøvrer. Vi var fortrøstningsfulde.

Bent var heller ikke i tvivl, men med på ideen med det samme, og derudover kom han frem med den betryggende tanke, at han før tog-tet ville konsultere sin og min fætter, flyverløjtnant i marinen, Walther Johnsdal. Skulle der være ét og andet dunkelt formuleret i den populære flyvebog, ville Walther utvivlsomt kunne bringe klarhed over det.

Da beslutningen om vor himmelflugt nu var taget, forestod et længere forberedende arbejde. Vi måtte have hjælp til det og udvalgte os to kammerater fra skolen: geniet Peter Hans, som vidste alt om mekanik og motorer, og »Skeler«, Eriks fætter, noget af en forsigtig-Per, men trofast som firbenede trofaster. Han hed Hans og skelede ikke, derimod var han ranglet som et skelet, og det blev ad sprogligt uransagelige veje til Skeler. Disse to brave fyre blev delagtiggjort i vort projekt og indvilgede prompte i at assistere ved realiseringen af det. Den omstændighed at flyet kun havde to sæder, og at vi var tre, som skulle af sted, frembød ikke noget problem for os. Bag sæderne lå maskinens benzintank, og ovenpå den var der plads til bagage. Der skulle jeg krybe sammen på et areal på ca. 120×70 cm og en loftshøjde på ca. 60 cm. Hverken korporligt eller mentalt nogen ønskeposition, men det kunne ikke være anderledes. Bent skulle have flyvesædet, og Erik anstændigvis det andet, eftersom det var hans far, der ejede flyet. Et lyspunkt i situationen var, at der var åben forbindelse til de to foran, så jeg ville både kunne se ud af frontruden og – i den udstrækning motorstøjen tillod det – tale med de bekvemt siddende venner. Under sådanne forhold skulle jeg vel kunne slippe for klaustrofobiske anfald. Vægten skabte intet dilemma, maskinen måtte medtage 80 kilo bagage, og så meget vejede jeg ikke.

Mens tyske soldater gjaldede deres »gegen Engeland« gik vi så i gang med vores projekt »nach Engeland«. Så småt, for i skoleferien

og sommervejret kunne det være svært at samle tropperne. Bent var i Sønderborg og vi andre på for længst planlagte ferieophold. Mest sammen var Erik, Skeler og jeg, fordi vi et sted på sydkysten af Aabenraa Fjord havde anlagt en fornem lejr med opholds-, sove- og bibliotekstelt. Laus havde uden at vide det forsynet os med diverse brugbart grej. Mig med *Simon-Arzt*-cigaretter, de ikke-rygende med fed belgisk flødechokolade, og alle tre med god konserves. Livet var skønt, men vi glemte ikke Englandsturen. Den blev drøftet på kryds og tværs, og personligt fordybede jeg mig i den almenfattelige flyvebog. Erik også, for han og jeg var fast besluttet på at klare paragrafferne selv, hvis Bent af en eller anden grund skulle falde fra.

Til sidst følte jeg mig så flyvekyndig, at der i mit sind ikke var gnist af tvivl om, at jeg ville kunne få OY-DIL i luften og holde den der, til Storbritanniens kyst dukkede op i horisonten, med mindre der var en eller anden satans tysker eller dompap af en englænder, der skød os ned.

Usikker var jeg faktisk kun på ét punkt, og det var landingen. Hvor kunne man finde en egnet mark, endsige flyveplads. Hvis først vi var nået så langt, var der ikke benzin nok til at iværksætte en større eftersøgning, havde vi regnet ud. Der måtte hittes et alternativ, og med bevidstheden om, at vand er væsentligt blødere end jord og cement, nåede jeg frem til beslutningen om at sætte maskinen ned på havet tæt inde under land. Hvor jeg kunne skimte en venligt udseende strand med fladvand, ville jeg holde kurs direkte mod kysten, og før jeg nåede den, forsigtigt lade halepartiet ramme vandet. Hvor genial eller sindssyg denne manøvre er, har jeg aldrig talt med en erfaren flyver om, men jeg troede fuldt og fast på, at flyets frontparti derpå, og uden at udløse en serie dødbringende kolbøtter, ville kysse vandoverfladen og standse fremdriften så tilpas meget, at vi kunne komme ud og svømme eller vade i land. Tag jer til hovedet piloter! Men sådan gik vi 17-18-årige novicer og regnede den ud.

Det nye skoleår begyndte, og med det studier i marken. Vi måtte ud at tage OY-DIL i øjesyn. I de fredelige 30'ere havde vi set maskinen så tit, men hvordan havde den det nu i sin ensomme tilværelse i blikvillaen? Var den sygnet hen af mangel på pleje og pasning og nu uegnet til det frie liv i æteren? En forfærdelig tanke for os himmelfarene in spe.

Mørkt måtte det være, når vi nærmede os og brød ind i dens hangar, så vi nødsagedes til at vente med forehavendet til septembers

tidligere solnedgang for at kunne nå hjem igen på et for vores forældre acceptabelt tidspunkt. Men dagen oprandt, og vi sadlede cyklerne og satte kursen mod Rødekro og videre vest på til flyvepladsen; Erik, Peter Hans, Skeler og jeg. I læ af det efterhånden kraftige tusmørke fik snilde Peter Hans dirket hængelåsen til porten op og med rusten knirken og enkelt bølgeblikbulder, skubbede vi den så meget til side, at vi kunne knibe os indenfor. Vi lukkede efter os og tændte vore lommelygter.

Dér stod den, trygt sovende, men fuldt så smuk og tillokkende som vi kunne huske den. Først en tur ind at sidde, vrikke med styrepinden, fødderne på pedalerne til sideroret, øjnene på instrumentbrættet og i øjnene ekstatisk salighed. Ikke hos Peter Hans, må det tilføjes. Han interesserede sig ikke for cockpittets manøvre-mæssige udstyr, derimod for hvad der befandt sig under motorhelmen. Tomme for tomme gennemgik han maskineriet, pillede snart her snart der, mumlede lidt for sig selv på sønderjysk: »Hva' æ så det hée for naue?«, »Nå, såen, sée man det«, »Hva' fand'n sette den dée for?« og så videre, indtil han omsider tog notits af os med et overrumplende:

- La' vos se, om den ka' start'.

- Ka' det gå an? spurgte forsigtige Skeler.

- Hol' æ kløte', replicerede Peter Hans. Selvfølgelig Skeler, men også Erik og jeg, forstod betydningen af denne fyndige bemærkning. Ingen skulle blande sig i hans Peter Hans' motormæssige dispositioner. Heller ingen af os gjorde det på noget senere tidspunkt.

Jeg blev placeret i cockpittet med tændingsnøglen, som Erik havde stjålet fra Laus. Peter Hans stod ved sin motor, og Erik havde anbragt sig foran og en arms længde fra propellen. Skeler var bekymret tilskuer.

- Vi ka' godt prøv' no, lød det fra Peter Hans.

- Kontakt!, råbte jeg professionelt ud gennem sideruden, da jeg satte nøglen i tændingen og drejede den en halv omgang.

- Kontakt!, videregav Peter Hans med hovedet nede i maskineriet.

- Kontakt, afsluttede Erik og gav venstre propelblad et kraftigt træk nedad.

- Uøv, svarede OY-DIL. En døende mands absolut sidste suk. Farvel England!

- Nå, den ka' da snak', kom det nede fra motoren. Peter Hans' åsyn med olie på næsen og skævt smil om munden, dukkede frem dernede fra.

- Dæ æ da liv i'en. Det ska' nok go.

Det var hvad eksperten fik ud af den maskinelle dødsrallen – og han smilte! Dav igen England!

Mere blev det ikke til den aften. Der var ikke tid, så vi ryddede op, lukkede og låste og hjulede hjemad. Alt i alt en opløftende visit hos OY-DIL, og dem blev der flere af. Fra gang til gang pustede Peter Hans mere liv i motoren, og en skønne dag i november tog det fart. Det var koldt, og Peter Hans havde fundet det formålstjenligt at varme tændrørene op før startforsøget. Erik sad i cockpittet, og jeg stod ved propellen. Vi ventede på grønt lys fra vores chefmekaniker, som pillede og stillede ved alskens ting. Omsider tændtes det i form af et angelsaksisk »Okay«. Erik kvitterede med et højlydt »Kontakt!«, jeg med et voldsomt træk i propelbladet, og så brød helvede løs. Med et brag og et drøn, som stik imod aerodynamikken foran roterende flypropeller kylede mig baglæns ind mod hangarens blikport og løftede Erik en halv meter op fra flysædet, satte motoren i gang. En infernalsk larm med hele blikbygningen som resonans.

Skelers reaktion bemærkede vi ikke, fordi han i startsituationer som regel befandt sig agten for haleroret. Men Peter Hans' så vi. Hans ansigt udstrålede samme lykkelige grebthed, som man kan opleve hos musikere under en symfonikoncert. Han sugede motorens fortissimo til sig og kunne have lyttet i det uendelige, hvis ikke vi andre med fagter og gebærder havde påbudt ham at dæmpe musikken. Larmen måtte kunne høres kilometer borte, og vore planer skulle nødig gå i vasken på grund af en nysgerrig landmand.

Vi kunne naturligvis selv have slækket for gassen, men var utrygge ved Peter Hans' reaktion, hvis motoren skulle gå i stå. Heldigvis forstod og godtog han vores gestikuleren, og på få sekunder reducerede han OY-DIL' øredøvende spektakel til en acceptabel tøffen.

Vi havde gjort det, eller rettere: Peter Hans havde. Men tiden var løbet fra os. Ikke den øjeblikkelige, nej vi nåede både at triumfere, danse krigsdans, grine af egne overstadige morsomheder, klappe OY-DIL farvel og komme hjem til planlagt klokkeslæt. Men tiden på længere sigt var gået fløjten. Julemåneden stod for døren, og snart var det vinter med et vejrlig, som ikke egnede sig til flyvende diletanter. England måtte undvære vores militære assistance nogle måneder endnu, var vores konklusion. Og arme OY-DIL måtte holde jul alene og klare vinteren uden vore jævnlige besøg.

Engang i løbet af denne ventetid blev fætter Walthers indviet i vort projekt. Selvfølgelig var denne erfarne pilot en besvimelse nær. Større

vanvid havde han aldrig været udsat for. Tre amatører i et to-sædet sportsfly gennem fjendtligt behersket luftrum og tværs over Nord-søen! Kunne man forestille sig noget mere forrykt? Men Bent, som havde opsøgt ham, holdt fast og til sidst opgav Walther kampen mod galskaben, korsede sig og gav den ønskede orientering om start, flyve- og landingsteknik.

I marts 1941 vendte vi tilbage til OY-DIL. Den så ud til at have overvintret uden mén af kulde og ensomhed, så Peter Hans og vi håndlangere gik igen i gang med motoren. Det gik nemmere nu, Peter Hans kendte vejen og efter et par forsøg i hangaren, snurrede propellen på ny. Så var det tid til de sidste overvejelser om selve flyvningen, og Bent kom derfor mere ind i billedet. Erik, han og jeg lavede planerne, og de var for så vidt ret enkle: Vejret skulle være hæderligt, og så snart det blev det, skulle alle med øjeblikkeligt varsel være klar til at gå i aktion. Peter Hans, Skeler og jeg blev udset til at gøre vor ven OY-DIL klar til start, Erik til at stjæle sin onkel læge Harald Niensens bil for sammen med Bent at gå på nyt tyvetogt, denne gang i Post- og Telegrafvæsenets 2. Ingeniørdistrikt, hvor min far var ansat og havde embedsbolig. I distriktets garageanlæg var der en benzintank, og ekstra benzin måtte vi have med. Det første tyveri var ret beset kun et lån, det sidste nok så kontant. Bilen skulle Peter Hans og Skeler køre tilbage til Aabenraa i, når flyet var kommet i luften, og så skulle de så ubemærket som muligt stille den tilbage i dens garage. Benzinen måtte den danske stat skrive på tabskontoen, efter at den forhåbentlig var forvandlet til udstødningsgas og skønne kilometer i retning af Englands kyst. Datoen husker jeg ikke, men den har ligget omkring årsdagen for besættelsen, da Meteorologisk Institut kunne melde om pænt vejr i nogle dage. Tiden blev ikke spildt, det blev besluttet at indlede vor odysseé næste dag.

Om aftenen denne dag før dagen ankom Bent fra kasernen i Sønderborg, og hos Erik holdt vi tre, der skulle i luften, et sidste møde – og under det sprang bomben. Erik og Bent må have talt sammen, for særdeles indforståede meddelte de mig, at det ville blive for risikabelt at have mig liggende på benzintanken bag dem. Det var ikke specielt min persons ve og vel, de havde i tankerne, forstod jeg, derimod hele forehavendet. Mine kilo ville forøge benzinforbruget, og måske kunne min tilstedeværelse give problemer med påfyldning af ekstra benzin, argumenterede de. Så godt jeg kunne i min tilstand af chok og

En De Havilland Hornet Moth. Dr. Laurits Abilds privatfly var af denne type. OY-DIL blev ifølge tidsskriftet The Aeroplane (april 2002) produceret og indregistreret i april 1937. I december 1943 blev det beslaglagt af tyskerne og indgik herefter i Luftwaffe. Privatfoto.

vrede over denne pludselige og aftalte vending, tingene var ved at tage, forsøgte jeg at reducere deres begrundelser til rent nonsens. Der var brændstof nok, også til min vægt, men de stod helt fast på deres.

Hvad skulle jeg stille op, hvad kunne jeg gøre? Intet. Intet, udover at stemple deres beslutning som forræderi og indeni mig selv, og for mig selv, aflægge en harmfuld ed på, at jeg fanden tage mig nok skulle nå til England alene. I mit hoved begyndte der allerede at rumstere noget med Esbjerg og fiskekuttere. Men uanset min skuffelse og vrede gjaldt det lige nu den flyvende flugt til England, med kun Bent og Erik ombord i det gode luftfartøj OY-DIL. De planer vi tidligere havde lagt, fandt vi ingen grund til at ændre, og hen under aften næste dag, tog Peter Hans, Skeler og jeg toget fra Aabenraa til Rødekro. Derfra travede vi de 5-6 kilometer ud til flyvepladsen, hvor vi brød ind i hangaren. Vi bemærkede, at et hjørne af bygningens blikbeklædning var gået løs nede ved jorden, og at det i nogen grad var bøjet udad. Tanken faldt på indbrud, men vi slog det hen, for gode OY-DIL stod flot og uskadt på sin plads. Tilsyneladende også optaget af, hvad der skulle ske, for den startede omgående, da Peter Hans havde talt færdig med den på sit tekniske fingersprog. En sådan imødekommenhed havde vi ikke turdet kalkulere med, så nu havde vi pludselig kedsommelig god tid. Bent og Erik skulle først indfinde

sig et par timer senere, og da det endnu var halvløst, kunne vi ikke bevæge os udenfor. Hangaren i det flade landskab kunne ses fra flere gårde og fra vejen, vi var kommet ad. Vi måtte i det sparsomme lys, som trængte ind gennem bølgeblikkets revner og sprækker, blive inde hos OY-DIL. Skeler og jeg satte os ind i cockpittet, Peter Hans puslede rundt. Pludselig kunne vi høre et uforståeligt, men ildevarslende udbrud fra ham.

– Dæ æ naue galt, sagde Skeler foruroligende, og han havde ret. Der havde været tyve. Halvdelen af den næsten fyldte benzintank var tømt. Verdens undergang, den bid af den der var vores. Den engelske kyst var et fjernt mål, selv med fuld tank, havde vi regnet ud – derfor Erik og Bents tyvetogt efter ekstra benzin. Lykkedes det, ville det ikke vare længe, før de kom med de fyldte dunke, men hvad hjalp det os nu? De ville ikke længere være nogen reserve, kun erstatning for den benzin, der var stjålet. Vi tre kunne intet stille op, bare vente på at skulle aflevere den nedslående besked om tingenes nye tilstand.

Bent og Erik kom, og alt var gået som planlagt. Det var deres glade beretning, som vi tre andre måtte modtage med meddelelsen om tyveriet. Lammende rådvildhed – hvad skulle vi gøre, hvad kunne vi gøre? – indtil en, og jeg tror det var Erik, kom med et forslag alle kunne tiltræde. Han og Bent skulle køre tilbage og stjæle mere benzin. At udsætte foretagendet, pakke sammen og køre hjem for så at gøre det hele om en anden dag ville være for risikabelt. Vores tyveri af benzin ville antagelig blive opdaget næste morgen, og trafikken til hangaren, nu i bil, ville måske vække så megen opmærksomhed, at OY-DIL's ejer, vor hidsige ven Laus blev alarmeret.

Erik og Bent kørte, og vi tre andre gav os i kast med ny ventetid. Krig, rigtig soldaterkrig er at vente siges det. 90% af tiden går med det, og set i forhold til de sidste 10% bliver det til et stort gråtonet billede mod det lille eksplosive maleri, som er kampen. Vor venten blev dog til at bære. Efter halvanden time svingede et par behørigt afblændede billygter ned ad vejen til hangaren. Var det Bent og Erik? Var det politiet? Eller var det – Gud forbyde det – Laus? Peter Hans, Skeler og jeg, som nu i mørket kunne opholde os udendørs, stod parate til at forsvinde ud over markerne, hvis køretøjet var fjendtligt. Det var det ikke. Nej, det var Erik og Bent, og de havde gjort det igen. Tyveri nummer to var lykkedes uden komplikationer – fyldte dunke, mad til OY-DIL.

Så skulle det gå stærkt. Vi var nu senere på den, end vort tidsskema

anviste. Maskinen skulle passere Vestjyllands kyst, mens det var mørkt og også nå et godt stykke ud over Nordsøen, inden det lysnede. Det var planen, og den skulle kunne overholdes, hvis vi var hurtige. Med bulder og brag fik vi skubbet hele hangarporten til side og per håndkraft halet OY-DIL udenfor. Bent og Erik var klare til at tage det gode luftfartøj i besiddelse, men lige inden de klatrede ombord, kom Bent, der var i uniform, hen til mig og rakte hånden frem. Jeg troede, han ville sige farvel, men da jeg ville gengælde håndtrykket, fik jeg noget koldt og hårdt i hånden – hans 9 mm belgiske tjenestepistol.

– Den får vi ikke brug for deroppe, sagde han med et skævt smil op mod himlen.

Så gik starten. Jeg hev i propellen, og motoren satte i med et drøn. Vinden var nordvestlig, og det betød, at OY-DIL i forhold til hangaren skulle manøvreres ud til flyvepladsens diagonalt modsatte hjørne. Det var Peter Hans' og Skelers job at hjælpe til med det, mens jeg skulle tage opstilling, hvor maskinen meget gerne skulle være lettet så meget, at den kunne komme fri af et hegn, som afgrænsede pladsen. Med en lommelygte skulle jeg markere min position, der endvidere var valgt sådan, at flyet ikke ramlede ind i hangaren.

I mørket kunne jeg ved hjælp af motorlyden følge bugseringen af OY-DIL. Snart, når flyet var kommet på plads, og Bent gav fuld gas fra selve starten, ville motorlarven stige og nærme sig i et infernalsk crescendo. OY-DIL ville komme drønende mod mig, men uden mig, strejfede en nu irrelevant tanke mig. Jeg skiftede lommelygten over i venstre hånd, fik fat i pistolen og afsikrede den. Ingen skulle pludselig dukke op fra mørket og prøve på at standse os. Ret beset en forunderlig forvandling: Indtil dette øjeblik en nogenlunde fredsommelig og omgængelig skoleelev, nu parat til at slå ihjel.

Så med ét steg motorlarven, og den kom også nærmere. Et kort øjeblik kun, så stilnede den af til almindelig tomgangspludren. Lidt efter gentog det sig. Hvad skete der, derude i natten? Forlade min post for at få klarhed over det kunne jeg ikke, måtte bare blive stående i uvished og afvente med min lygte og min pistol.

Heldigvis ikke længe. Lyden af motoren steg til samme højde, som da OY-DIL blev kørt til startstedet. Jeg gik ud fra, at de to tilsyneladende startforsøg havde bragt dem for nær mig til et tredje forsøg, og at den nu dirigeredes tilbage til den korrekte startposition.

En lindrende tanke ovenpå bekymringen før. Ja, en god tanke, indtil min anspændte lytten ødelagde den. I stedet for at fjerne sig fra

mig, kom motorstøjen nærmere, nærmere mig, nærmere hangaren. Så løb jeg, løb med bange anelser i den retning, hvorfra jeg hørte maskinen. Da jeg kom så nær, at jeg kunne skimte den, så jeg, at den bevægede sig underligt humpende fremad mod hangaren.

– Hvad er der sket, råbte jeg til Skeler, som småløb ved den ene vingespids.

– Det – det – det ... Han havde det med at stamme, når nerverne stod på højkant, – Det æ naue mæ det jenn hjul!

Jeg kunne ikke få andet ud af ham. Peter Hans kunne jeg ikke se, og Bent og Erik sad i cockpittets larm, så jeg fulgte med det sidste stykke til hangaren. Bent slog tændingen fra, og han og Erik kravlede ud på jorden, hvor jeg stod parat med et:

– Hvad fanden er der sket!?

– Det ene hjul punkterede, svarede Erik.

Punkterede! Trekvart års slid og mas med OY-DIL og så sekunder før den skal komme tordnende henover hovedet på mig, punkterer den. Punkterer! Jeg havde svært ved at tro på et sådant forbandet og banalt uheld efter kun et halvt hundrede meters startforsøg. Det var indtruffet under det første af dem, forklarede min broder og Erik samstemmende, og i håb om at det kun var det første stykke af startbanen, som var særlig ujævn, og havde fået maskinen til at opføre sig mærkeligt, havde de gjort et nyt forsøg. Men samme resultat, OY-DIL bare stolprede ukampdygtig af sted på sit syge hjul. Af og til har jeg i sjov, men med et gran af skjult alvor, spurgt Erik, hvem af dem, der stak en kniv gennem dækket. Så griner han.

Vi skubbede en givetvis skuffet OY-DIL tilbage i hangaren, pakke- de vore ting sammen, satte os ind i bilen og kørte hjemad. Der blev ikke talt ret meget, stemningen var trykket. Da vi nåede Aabenraa, var det begyndt at lysne. Bent sagde, at han var nødt til at blive sat af ved rutebilstationen og tage den første bil til Sønderborg, så han kunne stille rettidigt på kasernen. Stationen var ikke så langt fra vort hjem, så jeg stod af på samme sted. De tre andre kørte uden at blive opdaget onkel Haralds bil tilbage i dens garage og gik så hjem hver for sig. Jeg gjorde det samme, efter at Bent havde beklaget, at de militære pligter gjorde krav på ham, men han ville komme tilbage igen om eftermiddagen for at tage sin part af den ballade, som ventede.

Det løfte var kun lidt bevendt for mig, som nu begav mig hjemad til alle spørgsmålene: Hvor har du dog været, hvad har du lavet?

Spørgsmål som måtte besvares i overensstemmelse med sandheden. Intet kunne skjules, ja måske var vor mislykkede odysse allerede blevet afsløret. Det var den. En morgenduelig nabo til flyvepladsen havde hørt OY-DIL, og efter at have ventet en passende tid til han fandt det nogenlunde farefrit at vække den iltre læge og flyejer – vor nu med garanti *forhenværende* ven Laus – ringede han ham op. Og doktorens første tanke faldt sporenstregs på os, det vil sige Erik og mig, som i årevis havde haft ham og hans som fortrinsvise ofre for vor drengestreger. En opringning til min far bekræftede hans intuitive antagelse: Jeg var ikke hjemme og havde ikke været det hele natten, spillet var i gang.

– I har bragt mig i en særdeles ubehagelig situation, sagde far.

– Hvor kunne du dog finde på det lille Jeppe, sagde mor og lavede kaffe.

Ingen råben og skrigen og hårde ord. De ville nok også blive tildelt os i rigelige mængder af Laus, selvom OY-DIL, bortset fra et punkteret hjul, stod uskadt i sin hangar. Vi fik udsættelse for denne alt andet end lægelige behandling, for vi skulle jo Herren være lovet i skole. Den var, som allerede mere end antydte, ikke vor livret, men i den situation, vi befandt os i nu, var den en sand himmerigsmundfuld, en frihedens oase, hvor Laus ikke kunne nå os. Hvert frikvarter fandt vi sammen, og inden klokken kimede ud efter sidste time, havde vi hanket så meget op i hinanden, at der blev råd til lidt fnisende galgenhumor. Vi fulgte også hjemad, og gav os via et par tåbelige omveje vældig god tid.

Min far var ikke hjemme, og mor fortalte, at han i formiddagens løb havde ført forskellige forhandlinger med Laus. Hvad de havde talt om, vidste hun ikke, udover at vi fire formastelige skulle stille på flyvepladsen kl. 18.00. Bent blev ikke nævnt og var heller ikke kommet tilbage fra Sønderborg.

Regnskabets time, ny kontakt mellem os anklagede og en i absolut enighed truffet beslutning om at cykle ud til pladsen. At køre med Laus eller for den sags skyld med min besindige far var ikke netop vores kop te, men vi blev i øvrigt heller ikke budt på den. Da tiden var inde, hjulede vi derudad, og da vi svingede ind på vejen op til hangaren, mødtes vi af synet af OY-DIL, som var blevet trukket ud i det fri, hvor den blev beskuet af et større opbud af mennesker. Der havde været gang i de lokale trommer.

Nærmest maskinen stod Peter Hans' far, en herlig altid glad mand,

vist nok oprindelig elektriker, som nu kunne ordne alt fra ure til skibsmotorer. Dér stod min én meter og halvfems centimeter høje far og ragede op med al sin ro og værdighed, og dér stod en tredje mand, som Erik genkendte som en af Lauses pilotvenner. Og dér stod naturligvis Laus *himsel*, det vil sige ikke stod, snarere spjættende en højst udansk og særdeles højtaltende cancan.

Skønt vi nødtvunget betragtede os som en slags hovedpersoner i dette sceneri, bemærkede ingen vor ankomst, så vi trak den uundgåelige konfrontation lidt endnu og parkerede cyklerne bag hangaren, hvor vi kunne sunde os en kende. Ak ja, bare for en snes timer siden havde vi med dødsforagt boltret os sammen med OY-DIL uden for pladsen. Nu en flok slukørede skoledrenge. Det kan gå stærkt, når voksne blander sig. Men vi måtte jo til det og nåede nøjagtigt ti meter ind på flyvepladsen, før Laus fik øje på os og brølende kom brusende frem imod os.

– Ud! ud af min flyveplads! skreg han og slog så over i sønderjysk, Mæ, æ sahm!

Hans far havde været smed i Hellevad få kilometer borte.

Det faldt os ikke svært at adlyde, det skulle vise sig, at vi slap for yderligere konfrontation med Laus, bortset fra nogle spruttende tilråb om at vi ikke var rigtigt kloge, at vi kunne have slået os ihjel, og at han aldrig mere ville se os.

Og så lige pludselig efter en af sine gestikulerende talestrømme rundt om aldeles uskyldige OY-DIL satte han sig ind i sin bil, smækkede døren i med et brag og kørte bort i rasende fart. Umiddelbart efter kørte min far også og sidst Peter Hans' far rystende på hovedet af os, men med et glimt i øjet og slet skjult latter.

– I knægte, I knægte, forlod han os med.

Så trillede vi hjemad. Erik til sin såkaldte onkel Harald, lægen, hvis bil vi havde tyvlånt natten før. Erik boede hos ham, fordi hans mor – Laus' tidligere kone, var gift med Harald. Trods disse indfildrede familieforhold kunne Erik dog påregne en tryk hjemkomst. Laus havde ikke i løbet af dagen ladet høre fra sig, og hverken Eriks mor eller onkel Harald anede noget om nattens begivenheder, end ikke vort lån af hans bil var blevet opdaget.

Peter Hans tog hjem til sin forstående far, og Skeler skete der heller ikke noget, fordi hans far, skønt bror til Laus, ikke havde hørt en lyd. Også jeg slap billigt. Min far var ikke hjemme, men hos Laus.

– De skal tale om benzinen, forklarede min mor, Abild tror ikke på,

at der er stjålet benzin fra tanken på hans flyvemaskine, sådan som I har fortalt. Jeg har jo aldrig brudt mig om den personage, sluttede hun.

Og sådan sluttede også vor englandsfærd. Jeg hørte ikke stort mere til den fra min far eller andre. Politiet blev ikke indblandet, skolen anede intet, og Laus holdt vi os fra. Livet antog vante former. Ty-skerne sang deres »Gegen Engeland« og vi holdt mund med vores »Nach Engeland«.

Vi skulle ikke have kløgtige bakspejlsfolk til at grine. Det eneste, der var at le ad, var planens tragikomiske endeligt: Et punkteret hjul!

Sort sommer

Juni. Juni 1941. Kun to en halv måned efter vort eventyr med OY-DIL. Den stod desillusioneret og desarmeret i sit usle blikskur. Laus havde ladet fjerne flere at dens livsvigtige motordele, så tanken om at gentage forsøget, når sindene var faldet til ro, gik på denne udspekulerede facon op i røg. Tiden siden det punkterede hjul var gået med skolegang og eksaminer. Erik og Skeler blev sproglige studenter, Peter Hans realist og jeg rykkede op i 3.g matematisk. Det skulle selvfølgelig fejres, og det blev det også ved flere lejligheder. En af dem var i Laus' villa. Han og hans nye unge og forførende smukke kone Reesy holdt ferie i sommerhuset på Fanø. De tjenende ånder var fulgt med, chauffør Hansen dog undtaget. Han holdt fri, så der var nem adgang til lægeboligen og den sorte Vauxhall. En enkelt beboer var der dog i huset: Eriks søster Madeleine, som jeg var kommet lidt sammen med, men hun havde ikke noget imod en munter komsammen.

Nogen stor og planlagt fest var der ikke tale om, faktisk kun om et spartansk og hastigt indkaldt møde en dag, Bent var i byen og ikke skulle stille på kasernen næste dag. Vi blev fem, udover Madeleine og os tre fyre også Eriks pige Ursula. Erik og jeg ankom i god tid, og da Madeleine ikke var hjemme, måtte vi bryde ind via et ofte benyttet kældervindue til køkkenet. Dette bragte os i bekvemt niveau med Laus' vinkælder, hvis dørlåse vi dirkede op, én til vinene og én til den hårde spiritus. Flaskerne i dette allerhelligste rørte vi ikke, bortset fra en 78% rom, som meget morsomt kunne brænde med en køn turkisfarvet flamme, når vi hældte den ud på stengulvet og satte en tændstik til. Næ, vi holdt os til sød sauterne og tysk Liebfraumilch, og det faldt i god jord hos de andre, da de lidt efter ankom til festlighederne.

Fest, fem mennesker i et stort hus. Lettere naivt, men vi forsøgte. I det feriefattige køleskab og et viktualierum fandt vi lækker konserves, og det smagte strålende sammen med et par øller. Så samlede vi vores flydende ammunition sammen og gik ovenpå for at indlede vort bak-kantiske samvær til akkompagnement af den tids pop- og jazztoner. De fandtes i tilstrækkelige mængder, for Laus' nyligt erobrede brud var, selv om vi tiltalte hende tante Reesy, ikke stort ældre end os og holdt også af de populære melodier. Men nogen »Wein, Weib und Gesang«-aften blev det nu ikke til. Vi var for få til stort ståhej, og allerede ved tolvtiden bemægtigede Madeleine og jeg os en sofa for at sove. Erik og Ursula en anden og Bent en tredje nær radiogrammo-fonen. Han stoppede med at spille plader, men opretholdt musikken ved at stille radioen ind på den døgnspillende tyske station Königs-wusterhausen. Lidt efter faldt der ro over lejren, festen var forbi.

Vi havde sovet nogle timer, da vi med ét blev vækket af et vræl, fanfarer og rungende marchmusik. Vrælet kom fra Bent, det øvrige fra radioen, og fra samme lød også med jævne mellemrum en speaker, som med ekstatisk stemmeføring afbrød det musikalske: »Achtung achtung! Wir geben eine Sondermeldung! Deutsche Truppen haben heute morgen ...«

Tyskerne havde angrebet Rusland. Lynhurtigt langsomt gik det op for os. Gradvis forstod vi, at vi fra nu af styrede mod global krig. De japanske tyskervenner og Englands kammerat Amerika ville ikke kunne holde sig uden for. Inden længe brændte verden. Vi fem fæhoveder var påfaldende tavse. Her var intet, vi kunne støtte vore ungdommelige sort-hvide skolehjerner til, ingen som kunne give os svaret på »Hvad nu?« Bent gjorde sin selvindlysende pligt at tage tilbage til kasernen i Sønderborg. Vi andre gik hver til sit, hjem for at lytte til flere trompeter og særmeldinger.

Og så begyndte den Sorte Sommer.

Min far var embedsmand og som sådan også konservativ, om end hans politiske aktivitet indskrænkede sig til at tage del i vælgerfor-eningens bridgeaftner på Grand Hotel. Eriks far, Laus, ja i betragtning af hans fars, smedemesterens, livslange udkomme fra landbruget, hældte han nok mere i retning af partiet Venstre, men én ting var i hvert tilfælde sikker: Ingen af disse vore fædre havde nogen sinde promeneret så meget som en halv meter med en rød fane. Deres håbe-fulde sønner Bent, Erik og jeg, der nu som halvmodne frugter var faldet ned fra deres træer, må have gjort det i vindstille vejr, for vi lå

alle tre op ad stammerne. Ikke gnist af rødt på dem, og den blodrøde sovjetiske kulør bød dem direkte imod. Sovjetunionen: mord, vold, tortur, politiske henrettelser og deportationer til Sibirien, overfald på Finland – diktatur og undertrykkelse, som i vor bevidsthed langt overgik det, vi havde kendskab til skete i Tyskland. Sandt at sige kunne vi ikke sige os fri for en vis kildrende fryd, når de følgende dage og ugers *Sondermeldungen* lød på, at nu var Smolensk, nu Minsk og Odessa faldet, nu Leningrad omringet, nu Wehrmachtske larvefødder i udkanten af Moskva.

Vores fjende nummer ét var Tyskland, ingen tvivl om det, men alligevel en pirrende tanke at lade preusserne ordne kommunisterne med deres verdensrevolution som erklæret mål. Så kunne vi aabenraaske englandsfarere nok nå at finde en plads mellem de allierede og sammen med dem tage os af de på det tidspunkt sikkert medtagne Fritzer. Sådan skulle denne krigskage skæres, fantaserede vi.

Men der var andre antirøde påvirkninger end vor fædrene arv. Denne var der bare, lå udtalt i luften, for hverken Laus eller min far kunne drømme om at sætte deres borgerpæne og lovlydige tilværelse over styr via en plads på de mest fremskudte barrikader – endsige animere deres sønner til det. Næ, der var andre tilskyndelser af sovjetfjendsk observans, og de havde en ganske anden direkte og rabiat karakter. For eksempel var der den, der kom fra Eriks onkel Harald, læge Harald Nielsen, der som tidligere fortalt var gift med Laus' første kone, Georgette – en særpræget belgisk skønhed, som Laus under sin embedslægevirksomhed i 1. Verdenskrig mødte i Flandern. Onkel Harald, så rund og jovial han end var, bevægende sig politisk til højre for både de Konservative og Venstre. Han var nazist, medlem af Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti. Estimeret medlem, for han var studiekammerat med partiets leder læge Frits Clausen, som havde sin landpraksis og sit førerhovedkvarter i Bovrup, en landsby en halv snes kilometer sydøst for Aabenraa. Sammen ordnede disse to medicinske venner den danske verdenssituation, og onkel Harald var udset til at blive sundhedsminister, når først Frits og hans spadebevæbnede stormtropper havde overtaget magten i Danmark. Det var en af deres visioner, og de lagde ikke skjul på, at de gerne så, at sådan et par germansk lyshårede gutter som Erik og jeg i *zweckmässig* tid fik os hver en spade.

Og så var der Jacob, søn af Aabenraas rigeste mand, den tysksindede skibsreder og multimillionær Mathias Jebsen, hvis skibe aldrig så

Læge Harald Nielsen, Aabenraa. Erik Abilds stedfar, og derfor kaldet »onkel Harald«. Harald Nielsen var medlem af DNSAP og personlig ven med føreren Frits Clausen, Bovrup, som han havde studeret medicin sammen med. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Danmark, fordi de udelukkende holdt til på Kinakysten. Jacob var jævnaldrende med mig, og vi kom en del sammen. Et ganske udsædvanligt kammeratskab på de kanter, hvor børn af tysksindede forældre gik i tyske skoler og i øvrigt holdt sig for sig selv. Af og til i drengsårene kunne der mellem dem og os danske opstå nogle skærmydsler af national karakter, men de overskred aldrig røver-og-soldater-stadiet. Sjældent var det derimod, at der opstod venskabsforhold mellem unge tyske og danske, og et sådant regelbegrættende undtagelsestilfælde kom der ud af Jacob, Eriks og mit samvær.

Jacob, eller Jocco, som vi kaldte ham, var af overbevisning nøjagtig så nytysk, som Hitlers Tredje Rige foreskrev, men han hørte ikke til den type, som flertallet af hans jævnaldrende aabenraaske landsmænd, der promenerede i sorte støvler og ridebukser, hvid skjorte og skrårøm. Heller ikke noget med hagekorsblem eller armbind med svastikategnet. Ret beset var han en behagelig, afdæmpet fyr, som jeg husker, jeg talte hæderligt med om alt, sågar også krig og nazisme.

På tysk minsandtten. Jocco mente, at jeg ville have fordel af at kunne mere tysk, end skolen kunne fylde i mig. Det havde han da nok ret i, for det føg med germanske gloser frem og tilbage over nettet, når vi, som vi gjorde i sommeren 1941, spillede tennis sammen næsten hver dag.

At Jocco havde bagtanker i retning af at forberede mig til det store tyske verdensrige, havde jeg ikke indtrykket af. Måske havde han, for vi snakkede som sagt også om krigen, og den var han ikke et øjeblik i tvivl om, at Tyskland ville vinde. *Mine* tvivl herom ophidsede ham ikke. Han snarere smålo ad dem på samme måde, som man morer sig over børns fantasier. Det bragte til gengæld mig ud af balance, for sandt at sige havde jeg jo på det tidspunkt ikke ret meget at have udsigten til en allieret sejr i.

Vi talte forståeligt nok mest om den nye krigsskueplads på Østfronten. Hvad den angik, havde Jocco formentlig en anelse om, at lidt fremmed hjælp kunne blive påkrævet, og det gav han udtryk for ved at understrege, at det var hele Europas pligt at tage del i kampen på tysk side. Og han lagde ikke skjul på, at jeg og også Erik var en del af dette Europa. Efter hans mening var det vor åbenlyse skyldighed at deltage aktivt i tilintetgørelsen af kommunismen – i denne situation legemliggjort ved Sovjetunionen. Vejen til en sådan indsats lå åben og var også navngivet. Den hed *Waffen SS*.

Erik blev præpareret på samme facon ikke bare af Jocco, men også af onkel Harald og hans ven og fører Frits, når disse digre mænd som henholdsvis gourmet og gourmand nød et af fru Georgettes fransk inspirerede måltider. Som søn af huset sad Erik naturligvis med ved bordet, og ligeså selvfølgelig blev Danmarks, Europas og for den sags skyld hele klodens politiske og krigsmæssige fremtid vendt og drejet mellem mundfuldene. Ond tale om Sovjet og betimeligheden af dansk deltagelse i bekæmpelsen af denne ondskab var faste bestanddele af disse samtaler, og belejligt for de to herrer var, at de kunne læne sig op ad den spalteplads og den sendetid, en række aviser og Danmarks Radio med politikersamtykke gav fortalere for samme indstilling. Frits Clausen talte om et dansk frikorps, Jocco altid om SS, men det var – eller blev i al fald – samme sag.

Som bekendt vandt talsmændene for dansk krigsbistand til felttoget mod russerne, og rundt om oprettedes hverve- og informationskontorer, et af slagsen i Rødekro. Om det var et af Frits Clausens, som blev drevet af hans stormafdelinger SA, eller om det var lederen af

den tyske hverveindsats, SS-Hauptsturmführer Erich Lorenz, der var ophavsmanden, vidste jeg intet om, men det var også ligegyldigt – samme sag som sagt. Ligegyldigt var det derimod ikke, at Erik en skønne dag meddelte, at han var blevet træt af al den pression. I et nærmest forbigående tonefald fortsatte han:

– Skulle vi ikke bare køre ud til det kontor og se, hvad det hele går ud på?

Jeg slog det hen og opfattede det som et uoverlagt forslag beroende i et øjeblikks mismod. Deri tog jeg fejl. I de følgende dage var vi oftere end sædvanligt sammen med Jocco, og lidt efter lidt gik det op for mig, at Eriks idé var alvorligt ment. Det drejede sig jo ikke om at melde sig til nogen form for krigstjeneste, kun om at få nogle informationer, overtalte Erik. Jocco skubbede på, og til sidst opgav jeg at protestere. Jeg gik med på Eriks argument, Herregud, vi skulle jo bare hente nogle brochurer.

Og så en smilende solskinsdag besteg vi vore cykler og masede påny vest på mod Rødekro. I OY-DIL-dagene for godt tre måneder siden tog vi samme vej for at komme til England, nu for at aflægge visit på et nazistisk kontor. Forrykt.

Kontoret var indrettet i en mindre nedlagt butik. Bag disken stod et par tilforladeligt udseende yngre mænd, ikke uniformerede, men civilt klædte og imødekommende som herreekviperingssekspedienter. Erik førte ordet, og på hans anmodning om informationsmateriale talte de med overbevisning, men ikke skræmmende propagandistisk om den danske regerings accept af frivillig dansk krigsdeltagelse på tysk side. Ja, ikke bare accept, men *tilskyndelse* til at yde en sådan håndsækning. Så talte de om soldaterudannelsen, den bedste i verden og udendørs formidlet i de skønneste naturomgivelser. De viste os nogle fotos af tandpastasmilende sorgløse ynglinge, og ligeså muntre germanske og folkedragtsklædte piger. Ren turistbrochure. Ikke ét ord om kæft, trit og retning, *Ordnung muss sein*, eller *verfluchte Dänen* osv.

Så tog de et par formularer fra en bunke på deres skrivebord og sagde, at der havde været så stor interesse for sagen, at de desværre var løbet tør for brochurer. Men hvis vi bare skrev under på en stiplet linie nederst på arkene, ville vi få tilsendt al informationsmaterialet, tilskyndede de og rakte Erik en fyldepen.

Han vendte sig om mod mig.

– Det kan vi ligeså godt. Der kan jo ikke ske noget ved det.

Efter bedste overbevisning mindedes jeg ikke, at jeg svarede ham. Jeg havde det skidt. Så skrev han under, og så gjorde jeg det også – pånødt, følte jeg. I hele vort korte liv havde Erik og jeg gennemført alle betydende forehavender sammen. Det kunne man end ikke i denne situation lave om på. Men jeg havde svinet min nationale sti til.

Det var en befriende fornemmelse at komme ud fra dette kontor, ud i den friske sommerbrise og cykle tilbage til Aabenraa. I løbet af nogle almindelige dage fortonedes det pinagtige billede af Rødekraturen. Erik havde ret: Det handlede kun om et par brochurer. De kunne smides væk, og rekvisitionen af dem kunne om end misbilliges af de danske danske ikke betragtes som landsforræderi. En anden måde at vaske hænder på var, at vi kun var atten år.

Den følgende tid sørgede jeg for at være den første, som tømte vor postkasse, og en skønne dag lå der et brev adresseret til mig. Kuverten var halvstor, adressen maskinskrevet, og der var ikke anført nogen afsenderadresse eller anden form for legitimation af adressanten. Oppe på mit værelse åbnede jeg den fordækte konvolut. Den indeholdt ikke de ventede brochurer, derimod et brev, skrevet på fejlfrit dansk, men af protysk observans. Formuleringen husker jeg ikke, men indholdet: I henhold til min ansøgning om at gøre tysk krigstjeneste skulle jeg den og den dato møde til session på en nærmere angivet adresse i Røde kro.

Vi, Erik og jeg, var blevet bedraget, snigløbet af disse to så imødekommende ekspedienttyper, som ikke havde flere brochurer, »men hvis vi bare ville skrive under ...« Og vi havde ladet os bedrage ved i vores godtroenhed ikke at have læst den formular, de stak os ud. Jeg var rasende. På de to svindlere (jeg så dem aldrig siden), på Erik, som havde lokket mig med på denne galej, på Jocco som havde skubbet på og på mig selv over min medgørlighed og naivitet.

I første omgang var jeg naturligvis rådvild, men ikke katastrofalt. Lige så sikker jeg var på, at jeg nok selv skulle nå frem til England, da min plads i OY-DIL pludselig blev frataget mig, lige så vis var jeg på, at jeg nok skulle klare mig ud af dette her.

Erik var slet ikke opbragt, Jocco heller ikke, og ingen af dem talte om at gøre op med bedrageriet ved at unddrage os dets tilsigtede

Hverveplakat til Frikorps Danmark fra sommeren 1941. Hvervekontoret i Røde kro på adressen Østergade 8 var identisk med DNSAP's lokale partikontor – hvilket var helt sædvanligt. Foto: Landsarkivet i Aabenraa.

MELD JER

til de
evropæiske Nationers
Korstog mod
Bolsjevismen

Meld jer til

FRIKORPS „DANMARK“

Offentlige Hvervemøder til

Frikorps „Danmark“ og Regiment „Nordland“

affholdes i:

Tinglev den 8. Juli paa Kirkekroen,
Toftlund den 9. Juli paa Centralhotellet,
Graasten den 10. Juli paa Hotel „Graasten“

Talere:

Landsrettsagfører Holger Bryld, Odense
Jes Asmussen, Rødekro

Alle Møderne begynder Kl. 20 præcis. – Fri Entré

Oplysninger og Tilmeldelse –

Hvervekontorerne:

Rødekro,	Østergade 8
Tønder,	Vestergade 69
Toftlund,	Toldbodgade, Fritz Paulsen. Aaben 19-21
Graasten,	Johan Klyhn, Sønderborg Landevej. Aaben 18-20
Ribe,	Vognmand Niels Schmidt, Tangevej. „ 19-21
Løgem Kloster,	Maskinhdl. Laurits Westergaard. „ 8-10

Kopit. 3-14
Grot. 1911

følger. Jeg talte om det, men blev lidt efter lidt klar over, at jeg ville blive alene om at gøre forsøget. Vi havde skrevet under, kunne ikke bevise, at det var under falske forudsætninger og hvad ville der ske, hvis vi blev væk fra sessionen? Det var nogle af Eriks argumenter for ikke at foretage sig noget. Senere gik det op for mig, at onkel Harald var indviet i situationen, og at han øjensynligt gav sit besyv med ved at råde til at gøre, som der stod i brevet fra København.

Uvenner blev vi ikke Erik, Jocco og jeg. Vi havde forskellige meninger, sågar nationalitet. Anskuede tingene fra forskellige vinkler, men det kunne venskabet bære, da min umiddelbare forbitrelse var stilnet af. Det havde dog fået en vis slagside. Erik og Jocco talte mere indforstået sammen, end de gjorde med mig, og i et lettere hånlige tonefald kunne de endog finde på at betegne min bebudede beslutning om at slippe ud af den situation, vi var i, som et afsindigt forehavende. Ikke af ideologiske årsager, næh nej, de blev ikke berørt, men fordi det var umuligt at gennemføre.

Men ellers. Jocco og jeg spillede fortsat tennis, nu dog uden tysk tale. Vi holdt os til vort fælles sprog, sønderjysk. Efter en af disse matcher havde jeg i øvrigt denne oplevelse: Vi var kommet ind på et eller andet pinagtigt krigsemne, hvilket irriteret fik mig til at spørge, hvorfor fanden han ikke selv meldte sig til det hæderkronede SS. Det havde han gjort, svarede han. I Hamborg, men han var blevet kasseret, fordi han havde for små fødder. Jeg var ved at falde af cyklen af grin. Han kørte videre og drejede krænket af fra vor vante rute ved næste gadehjørne. Erik og jeg fortsatte også vore fælles sommeraktiviteter, fortrinsvis at tage til stranden og bade og sejle sammen.

I mine ledige stunder spekulerede jeg på min undvigelsesmanøvre. Ret hurtigt besluttede jeg mig for at tage med Erik til sessionen. Det ville være dumt at udeblive og derved risikere en hurtigt efterlysning af min person. Jeg vidste ganske vist ikke med sikkerhed, om en sådan ville blive iværksat, men jeg vidste nu, at man kunne vente sig alt fra denne nationalsocialistiske kant. En anklage for faneflugt og krav om dødsdom ville såmænd ikke forbyde mig. Apropos Joccas for små fødder, ville det være et forsøg værd at blive kasseret, og til det formål fandt jeg ud af at bruge mit højre knæ. I april-maj dyrkede vi i skolens gymnastiktimer fri idræt, og op til sommerferien havde jeg haft vrøvl med dette knæ. På sprinterdistancer kunne det pludselig låse sig fast, så jeg ikke kunne rette benet ud. Ukampdygtig måtte jeg halte ud fra banen, og først efter en tid fandt knæet tilbage til sin rette funktion.

Uden behandling i øvrigt, men irriterende og smertefuldt var det. Nu fandt jeg til gengæld fænomenet anvendeligt til en kassation.

Så indtraf dagen, og jeg var parat – havde om morgenen viklet det nederste af mit højre bens lår, knæet i en tilpas bøjet position og det øverste af læggen ind i et stramt elastikbind. Det generede en smule, da Erik og jeg endnu engang stampede i pedalerne på vej mod Rødekro, men ved tanken om, at bandagen skulle rent ud sagt røvrende hele det nazistiske kobbelt, der ventede os, var det til at bære.

Sessionen holdtes i et stort forsamlingslokale, og der var mødt ganske mange unge, frivilligt eller måske shanghaget lige som os. Der sås ingen uniformer, højst et par spidsbukser hist og her. Helhedsindtrykket var forvirrende, bar præg af manglende organisation. Faktisk fik man en fornemmelse af, at anførerne af dette menageri, hvem det så end var, først nu var ved at planlægge afviklingen af arrangementet. I og for sig kun godt, for det og de fraværende uniformer tydede på, at det var Frits Clausen og hans kumpaner, som stod for arrangementet. Ikke SS, ikke tyskerne.

Omsider fik vi besked på at tage alt vort tøj af undtagen underbukserne og bagefter stille os op i en kø, som efterhånden begyndte at bevæge sig fremad. Uendelig langsomt, og hvad der skete oppe foran, kunne man ikke se, før man var nået helt frem. Det, jeg omsider så, var til min store forbavselse, at onkel Harald befandt sig mellem de topfigurer, der skulle bedømme kødrandens egnethed til krigstjeneste. Det var første gang, jeg så ham bekende sit politiske tilhørsforhold uden for hjemmets fire vægge. Men hans tilstedeværelse bestyrkede mig i min antagelse af, at det ikke var tyskerne, men hans lægekammerat Frits og hans spadefolk, som var ophavsmænd til dette ydmygende homo-sapiens-skue.

Det blev min tur, og i første omgang blev jeg dirigeret hen til en lille bebrillet mand, som spurgte mig om, hvad mine forældre og bedsteforældre hed. Øjensynligt ville herrefolket sikre sig, at ingen af disse nære slægtninge havde navne, som kunne lede tanken hen på jøder. Men et yderst overfladisk tjek. Jeg kunne ikke huske fornavnene på tre af mine bedsteforældre og improviserede Hans, Kathrine og Bothilde – og heldigvis skrev den lille mand ikke noget op, men sendte mig videre til en tandlæge. Han så grundigt på bisserne og dikterede samtidig plomberingerne til en mandlig sekretær. Man kunne forestille sig, at dette tandbillede skulle bruges som en mulighed for identifikation, hvis man en dag skulle blive fundet splintret så grundigt

af en fuldtræffer, at man kunne sendes hjem i en skotøjsæske. Men sådan forholdt det sig naturligvis ikke, slet ikke i dette Frits Clausenske regi. Snarere var det et komediespil for at give forestillingen et autoritativt anstrøg. Det, det hele i virkeligheden kom an på, var, om flokken af soldateraspiranter kunne stå på benene, bevæge armene og have en pegefinger til aftrækkeren. Sådan fornemmer jeg det.

Disse kvalifikationer blev der taget stilling til på showets næste stoppested, hvor et par kropsdommere cirklede omkring én og vurderede om det til syvende og sidst mest betydningsfulde.

Så var det, som Osvald Helmuth mange år senere sang, om at være der med spegepølsen. Jeg stillede mig skævt an, hvilende på venstre ben og med det højre og dets forbindelse i en mere iøjnefaldende position. Men nej, de to legemskyndige ænsede det ikke. Men så kom, hvad jeg anså for hjælpen. Onkel Harald kom hen for at se, hvordan det gik.

– Hvad er det, spurgte han og betragtede bandagen.

Jeg forklarede om det gang på gang låste knæ, smerterne, og hvad jeg ellers kunne finde på af dystre eventyr.

– Det er ikke noget, skønnede han uden tøven. Det ordner de med en ubetydelig operation dernede, belærte han mig. Tak for det. Så var jeg leveret. Erik også. Der var heller ingen komplikationer med ham. Vi var egnede til at blive iklædt den grønne uniform. Ville antagelig blive sendt af sted med første afgående tog syd på.

Fandeme nej, sagde jeg på vejen hjem. Det skulle blive løgn. Endnu havde jeg min frihed, og den skulle udnyttes. Hvordan jeg skulle gribe tingene an, vidste jeg ikke endnu, men jeg var overbevist om, at jeg ville finde på noget. Der skulle spekuleres, og det gik jeg i gang med. Den sidste udvej var, at jeg kunne gå under jorden, men undtagen for de forfulgte danske kommunister, var det på den tid et forholdsvis ukendt begreb. Det ville afkræve flere gode venners hjælp at gennemføre. I lille Aabenraa med dens tyske islæt kunne det ikke lade sig gøre, og på landsplan havde jeg en ganske vist ærkedansk, men ikke illegalt indstillet familie at støtte mig til. Jo, det måtte nødvendigvis blive en sidste løsning.

I mine overvejelser om alternative udveje havnede jeg så i et projekt, som fuldkommen og aldeles stred imod al sund fornuft: Jeg ville appellere til de nazistiske soldaterkapreres forståelse og velvilje. Enhver, som kendte disse menneskers indstilling og bedrageriske virksomhed, ville betegne min beslutning som galimatias, men jeg sagde ikke noget til nogen. Skrev i stedet et brev til den adresse, jeg havde

fået sessionsindkaldelsen fra og forklarede, at jeg med henblik på en studentereksamen stod for at skulle op i 3.g. Jeg fortalte så overbevisende og rørende jeg kunne, at det betød meget for mig at få denne eksamen og bad sluttelig om, at denne indkaldelse blev udskudt et år. Ikke om at blive fuldkommen frigjort fra forholdet dem og mig imellem. Det ville øjeblikkeligt have ført til blankt afslag. Næ, de skulle tro, at jeg fortsat var med på holdet – hvilket jeg selvfølgelig ikke var. Sluttelig bad jeg dem om at give mig et snarligt svar på min onkel, læge Knud Repholtz adresse i Klejtrup ved Viborg, hvor min far og jeg skulle tilbringe de sidste otte dage af min skoleferie.

Og svaret kom som ekspresbrev. Det viste, at jeg havde anslået de rette strenge. Udsættelsen var bevilget. Jeg skulle bare melde mig til tjeneste, når jeg var klar næste sommer. Og var der noget, jeg ikke agtede, var det lige præcist det.

Jeg havde klaret det, helt solo – eller havde jeg? Jeg fik senere en mistanke om, at min far og Laus på ny havde haft en finger med i spillet. Erik kom nemlig ikke syd på, og jeg forestiller mig, at belgiske fru Georgette har ringet til sin eksmand Laus og fortalt ham, hvad der var ved at ske. Laus har så sat min far ind i situationen, og sammen har de haft en alvorlig samtale med onkel Harald og Frits Clausen. Fra ham kan der så være faldet et par ord til det kontor, jeg skrev til. Måske. Min far nævnte aldrig noget med et ord, Laus mig bekendt heller ikke til Erik, men både han, Erik og jeg havde fornemmelsen af, at der var foregået noget bag vore kulisser. Hvorom alting var, den sorte sommer var gennemlevet. Den sorte sommer. Jeg glemmer den aldrig, og den skal ikke forties.

»Tycho Brahe, den Fanden« og »Svenske og danske tremmer« er Jesper Juel Bergs overskrifter på de efterfølgende to kapitler, som det af pladsmæssige årsager ikke er muligt at bringe i deres helhed. Følgende er i korte træk indholdet af dem.

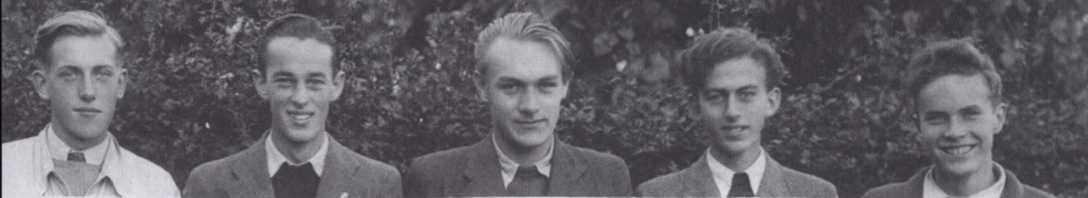
Jesper kom hurtigt tilbage i den vante gænge. Han gik i 3.g matematisk og omgikkes især sine to meget gode venner Johannes Bo Bojesen – senere bedre kendt som blot Bo Bojesen, den dygtige tegner ved dagbladet *Politiken*, og Christian Frahm, klassens kommunist, som kom fra et fattigt hjem. Den nye rektor, Georg Buchreitz, var en helt anden type end Lemme. Mere moderne udi det pædagogiske, men

ikke mindre »farlig« af den grund i Jespers Juel Bergs øjne. Efter en improviseret fest på skolen, som udartede, ikke mindst på grund af rigelige mængder øl og dansk frugtvin, blev Jesper, Johannes og Christian bortvist fra Aabenraa Statsskole af rektor. Efter interventioner slap de dog med fire dages bortvisning. Som Jesper Juel Berg bemærker det: »Voksne var ikke til at finde ud af. Fra streng straf til fire fridage!« De tre kvitterede med at være stærkt medvirkende til, at 3.g matematisk ifølge Jesper scorede danmarkshistoriens hidtil laveste eksamensgennemsnit.

Erik var ikke længere i Aabenraa. Han var blevet indkaldt til garden og opholdt sig på Sjælland. Men de to holdt forbindelsen ved lige. Begge var stadig lige opsatte på at komme til England: Nu ville de blot ad søvejen til Sverige for dér at tilbyde deres assistance på den britiske ambassade i Stockholm. Til det formål anskaffede Jesper en sammenklappelig to-mands kajak, og træningen gik i gang på Aabenraa Fjord. I Eriks fravær agerede Johannes makker i kajakken.

I august 1942 rejste Jesper til København medbringende den sammenklappede kajak. Nu skulle Erik lære kajakken at kende under et træningsophold ved Furesøen. Det viste sig, at Erik havde lovet plads i kajakken til en tredje mand, Arne von Bruhn, som da også sad med i det lille fartøj, da de senere i august påbegyndte en dramatisk tur over et frådende og oprørt Øresund. Via en stranding på Hven – derfor tages Tycho Brages navn forfængeligt i kapiteloverskriften – nåede de svenskekysten. Her blev de »opbragt« af svensk politi og ført til Helsingborg, hvor deres forhold skulle undersøges med henblik på en opholdstilladelse. En sådan krævede, at de i Danmark havde begået handlinger, som havde bragt dem i konflikt med den tyske besættelsesmagt. Jesper og Erik berettede om OY-DIL – samt mindre sanddrueligt om en sabotage mod slagteriet i Aabenraa, som Jesper kunne huske havde været ramt af en brand.

Fra Helsingborg videre til Stockholm, medens det svenske politi granskede deres sag. I den svenske hovedstad henvendte de sig på den britiske ambassade og tilbød deres krigeriske tjeneste. Ambassaden syntes ikke videre imponeret, hvorfor Erik og Arne von Bruhn henvendte sig på den *finnske* ambassade for at tilbyde deres tjeneste i krigen mod russerne, en krig hvor finnerne som bekendt var allieret med tyskerne. Netop derfor afviste Jesper da også kategorisk tanken. Det samme gjorde finnerne tilsyneladende, hvorfor Erik omgående besluttede sig for at vende tilbage til Danmark. Jesper og Arne von

ERIK CHR.
DØRENSEN

ERIK
BIRKMOSE

JESPER
JUEL BERG

JOHS. BO
BOJESEN

CHRISTIAN
FRAHM

↓
HED DENGANG
JUEL PETERSEN

FEM AF ELEVERNE I 2. G.M PÅ ÅBENRÅ STATSSKOLE
I 1941. CHRISTIAN FRAHMYDERST TH. VAR NOK KLASSENS
SKARPESTE HOVED, DEJLIG KAMMERAT, VELORIENTERET
POLITISK BEGAVELSE, KOMMUNIST, SENERE SF'ER,
FAR TIL PERNILLE FRAHM, FOLKETINGSMEDLEM FOR SF. I
EN PERIODE DER VAR

Fem klassekammerater i 2.g. matematisk på Aabenraa Statsskole i 1941 – med forklarende tekst af (Johannes) Bo Bojesen. Foto: Bo Bojesen.

Bruhn, derimod, kom til det aftalte kontrolbesøg hos det svenske politi. Her havde man et prekært spørgsmål: Hvor var den tredje mand?

Der rejstes nu mistanke om spionage mod dem, og de kom bag svenske tremmer. Til sidst endte de i *Stockholm Stads Ransakningsfængselset*, hvor de hensad en måned i september 1942. Herefter blev de løsladt og under politieskorte udvist af Sverige.

Hos politiet i Helsingborg mødte de Jespers storebror Bent. Han var også kommet over sundet i kajak, men led knap så krank en skæbne som Jesper. Bent meldte sig efter nogen tid til Den danske Brigade, som han kom hjem med efter den tyske kapitulation.

I Helsingør smuttede Jesper og Arne von Bruhn uden om indrejsekontrollen – som var adviseret om deres ankomst af det svenske

politi. Velankommet til København opsøgte Jesper gamle venner fra Aabenraa: Johannes Bo Bojesen og Skeler, sidstnævnte var nu stud. jur. Skeler kunne berette, at Erik var kommet tilbage over Øresund i kajak og fra København rejst til Aabenraa. Efter indtrængende familiekonsultationer havde han meldt sig frivilligt til Waffen SS, og han befandt sig nu på en uddannelseskaserne i Tyskland.

Jesper Juel Bergs beretning kaster ikke yderligere lys over Eriks skæbne. Det gør imidlertid andre kilder: En politirapport optaget i Stockholm i februar 1945 afdækker, at straks ved Eriks hjemkomst fra Sverige tog onkel Harald kontakt til Frits Clausen, og sammen med Erik tog de på Dagmarhus i København for at forhandle med tyskerne. Erik blev stillet mindst tre års fængsel i udsigt for sin ulovlige udrejse. Sagen ville dog blive bragt ud af verden, hvis han meldte sig frivilligt til *Waffen-SS*. På falske papirer rejste han den 4. september 1942 til Berlin, hvor han under sit rigtige navn blev optaget i SS. Han blev sendt til uddannelseskasernen Sennheim og herefter til Rusland, hvor han blev såret og indlagt på lazaret. Dr. Abild fik udvirket, at han fik tilladelse til at studere medicin på universitetet i Giessen, og i sommeren 1943 blev han hjælper på et lazaret i Riga. Her blev han den 23. august 1943 anholdt af Gestapo, sigtet for aflytning af udenlandsk radio og for defaitisme. Han blev efterfølgende dømt til døden ved krigsret. Ifølge politirapporten dukkede hans far op i fængslet den 17. november 1943 og fik udvirket hans løsladelse. Erik vendte tilbage til Gießen og fortsatte sine studier for den 1. august 1944 at blive sendt på SS-junkerskole i Prag. Han var nu led og ked af det hele og besluttede sig for at flygte, og den 26. september 1944 ankom han til Danmark på falske papirer. Igen trådte faderen i aktion: Han hjalp Erik til Sverige, hvor han ankom den 24. januar 1945 – for straks at blive arresteret.² I en beretning afgivet i 1947 hævder Frits Clausen med held at have intervenseret til fordel for Erik Abild og reddet ham fra henrettelse: Det skulle være sket på et møde, Frits Clausen havde med Gottlob Berger i Berlin i begyndelsen af november 1943.³ Ifølge Jesper Juel Bergs svoger, Poul Christian Poulsen, slog Eriks SS-tjeneste ikke skår i venskabet med Jesper, som blev genoptaget efter krigen.

Også Jesper vendte efter den mislykkede Sveriges-fart tilbage til familien i Aabenraa. Efter en uge ringede politiet på døren: Man havde modtaget en anmodning fra politiet i København, som afkrævede Jesper et svar på, hvilket ærinde han havde haft i Sverige. I Københavns Byret blev han idømt fem måneders hæfte for »ulovlig ind- og

udrejse« og blev indsat til afsoning i Vestre Fængsel. Her kom han til at dele celle med Arne von Bruhn, som havde modtaget en identisk dom. Jesper fejrede jul i Vestre og også sin 20-års fødselsdag i januar 1943. Fra Vestre Fængsel blev han og Arne overført til Blegdamsvejens Fængsel, hvor han, efter at de fem måneder var afsonet, blev afhentet ved fængselsporten af sin far.

Bang! sagde det

Hjemme igen, marts 1943, gælden til politikerne og deres særlove betalt. [...] Hjem til min mors glædestårer og gode middag. Også til velkomstbuketter fra bekendte til mine forældre. Hjem til den genvundne frihed, men hvad ...? Siden OY-DIL to års mislykket indsats for at komme i krig. Ikke én centimeter nærmere England, flere kilometer bagefter mine skolekammerater. Denne sidste betragtning var ikke min egen opfindelse, men blev uden bebrejdelse antydet af min fornuftige far. Han sigtede til, at vennerne fra skoletiden var i fuld gang med deres uddannelser. Selv spekulerede jeg ikke på uddannelse. De to års fiasko og ubehagelige omkostninger bag svenske og danske tremmer havde ikke taget modet fra mig. Jeg ville fortsat i karambolage med de grønne Fritzer.

Den direkte, soldatermæssige konfrontation, som englænderne kunne have budt på, var udelukket. Ikke flere forsøg på at nå britisk territorium. Det var ikke nødvendigt, krigen var så småt begyndt at komme til Danmark. I begyndelsen var den danske ammunition ord. De interesserede mig ikke nævneværdigt. Efter mine begreber dengang førtes krig ikke med gloser, men med krudt, kugler og bomber. Andre, og navnlig kommunisterne, havde samme opfattelse, og mens jeg sad i Vestre Fængsel, gjorde KOPA (Kommunistiske Partisaner, senere omdøbt til BOPA, som står for Borgerlige Partisaner) et kup i Faxe Kalkbrud. En gruppe brød ind og stjal sprængstof, trotyl – et rigtigt menneske-sprængstof, som kunne vælte fabrikker. Modsat det hjemmelavede krudt, de hidtil uden større held havde eksperimenteret med. Under indtryk af disse nye og i mit ærinde løfterige tilstande skulle jeg ikke udenlands, men til København, hvor man var nået længst hen imod den form for krig, jeg ledte efter.

I den situation var det ligefrem belejligt, at min far gjorde sig tanker om min borgerlige fremtid. Vi begyndte at tale om den, og på et tidspunkt måtte jeg gå til bekendelse: Jeg ville være skuespiller. Skole-

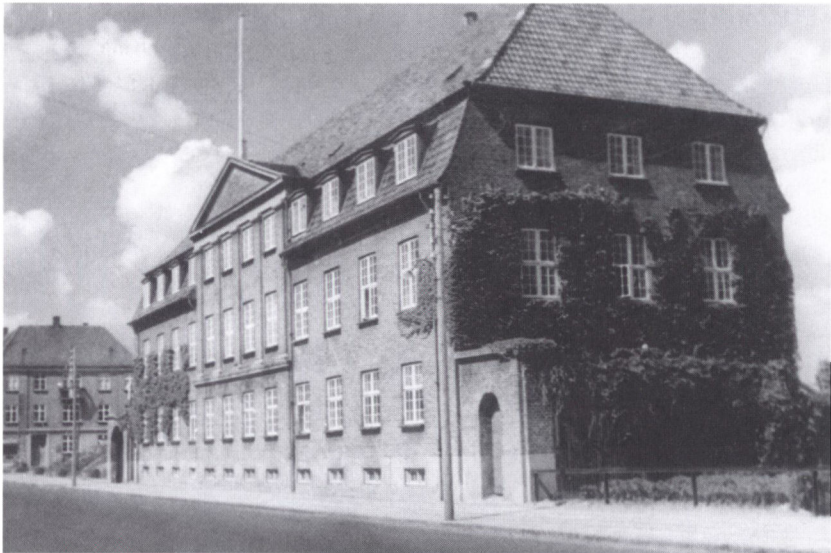
successen med recensent Trop var ikke glempt, men mit valg af levevej kom nok bag på min far. Man anede, at tanken om et scenisk liv nok var for flyvsk for den nøgterne embedsmand, men han sagde ikke noget. Min dramatiske mor heller ikke, men hun lyste af billigelse. Et par dage senere kom min fars afstandstagen for dagen med den diplomatiske bemærkning:

– Du er for høj til at blive skuespiller.

For høj. Hvad med Ebbe Rode det lange rær og gudbenådede skuespiller ved Det kongelige Teater? 186 cm var jeg blevet målt til, da jeg på en session mit sidste skoleår blev taget til garden, men hvad med ham? Var han ikke højere? Jeg troede det, men indså på den anden side, at det ville holde hårdt, utvivlsomt for hårdt at få min far til at investere i elevtimer hos ligeledes kongelig skuespiller Thorkild Roose, som jeg havde udset mig som læremester. Men okay, jeg skulle nok selv klare den affære, når først jeg kom til København. Og det ville jeg komme, var jeg sikker på, for som næste punkt på min ønskeddel over levebrød stod Kunstakademiet. Jeg ville tegne og male, dybest set det bedste, jeg kunne befatte mig med i min fritid. Palet og pensler var ganske vist lige så risikable at bygge sin fremtid på som de skrå brædder, men jeg satte min lid til, at min far ville acceptere valget, fordi han i sine yngre dage havde været en ivrig og ingenlunde talentløs amatør-maler.

Mit regnestykke gik op, min far sagde ja, måske havde han engang selv haft en drøm om at blive billedkunstner og nu som afbigt for sin kapitulation overfor det jordnære og sikre ikke ville stille sig i vejen for sin søn.

Snart efter fandt jeg via kontakter i København frem til kunstmaleren Bizzie Høyer. I sin lille fjerdesals lejlighed på Nyhavns pæne side underviste hun et hold håbefulde elever med henblik på at føre dem op til prøve på Kunstakademiets malerskole. At hun var dygtig til det, vidste enhver i hovedstadens bildende kredse. Min debut som elev blev fastsat til det nye undervisningsårs begyndelse 1. august, så jeg måtte blive i Aabenraa nogle måneder endnu. Måneder som gik med et job som udendørs medhjælper for en landinspektør og med utålmodigt at følge krigen på afstand. Højdepunkterne i denne sidste beskæftigelse var synet af en tysk bombemaskine, som pludselig vendte næsen mod jorden og styrtede ned bag en skov, og det var et stormagtigt sus over den bygning, hvis to øverste etager, vi boede i: En Flyvende Fæstnings indledende manøvre til en natlig nødlanding.

Post- og Telegrafvæsenets 2. Ingeniørdistrikt i H. P. Hanssens Gade i Aabenraa. Her var Jesper Juël Bergs far ansat, og her havde han embedsbolig på bygningens 2. sal. Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

To døde besætningsmedlemmer, de øvrige til Tyskland sammen med deres næsten ubeskadigede fly.⁴ Flere krigeriske clouer var en tysk Messerschmitt-jagers mavelanding på et hedeareal, hvor landinspektøren og jeg arbejdede, og det var et afbrudt solbad en sommersøndag på Aabenraa Fjords sydstrand. En kammerat og jeg lå på ryggen og nød dels solen, dels synet af i hundredevis af amerikanske bombefly, som i formationer højt, højt oppe bevægede sig sindigt og sikkert syd på mod et mål i Tyskland. Pludselig så vi, at der stod flammer ud fra en motor på en af maskinerne, og vi så, at den brød ud af formationen og satte kursen nord på. Og så hørte vi et sus som det, den Flyvende Fæstning havde givet fra sig.

– Det er bomber! råbte jeg instinktivt. Kom!

Vi fór op og søgte dækning under et sommerhus, som var bygget på cementpiller, og i samme øjeblik lød detonationerne. Nogle hundrede meter fra os og ude over fjorden havde flyets besætning lettet maskinen for dens eksplosive last inden den farefulde alene-tur hjem til basen i England. En robåd med tre mænd kæntrede, ingen kom noget til. Endelig var der den jævnlige aftenunderholdning med dumpe drøn og røde glimt, når englænderne bombede Kiel og Flensborg.

Sådan forløb min krig, eller rettere min ventetid på krig, indtil jeg en dag i slutningen af juli 1943 steg på toget til København. I Holbergsgade, kun ét minuts gang fra Bizzie Høyers skole og bopæl, havde jeg fået et værelse med morgenmad hos et par elskelige mennesker, en ældre kriminalassistent og hans kone.

Så var jeg parat til at slå, men hvor var de henne, disse mørkelagte, hemmelige mennesker, som havde trotylen og vidste, hvordan man skulle bruge den? Ret hurtigt fik jeg gennem en pige på tegneskolen kontakt med nogle, som skød med ord. Jeg blev bladbud, hentede med jævne mellemrum et bundt publikationer i en boghandel på Kgs. Nytorv og bragte dem ud til en købmand på Jagtvej. Derfra blev bladene fordelt enkeltvis til kvarterets husstande, men det havde jeg heldigvis ikke noget med at gøre. Bundterne var kedsommelige og utilfredsstillende nok for en krudt-og-kugle-mand som mig. Men som sagt: Hvor var de henne, mændene med bomberne? Søg og du skal finde. Ja ja, jeg søgte alt det, jeg kunne, men nemt var det ikke med den begrænsede omgangskreds, jeg havde. Og så blev det med ét via andre kanaler end dem, jeg blindfiskede i, så let, så let.

Ved ankomsten til hovedstaden havde jeg naturligvis kontaktet mine to gode venner fra skoletiden, tegnegeniet Johannes Bo Bojesen og klassens glade kommunist Christian Frahm. Christian gjorde mig bekendt med universitetets kannibalkøkken, hvor vi kunne spise billigt, og dér traf jeg nogle af hans venner, blandt andet én, der hed Børge. Børge var også kommunist, eftersøgt af politiet for at blive interneret ligesom de uheldige af hans partikammerater. Han var fem-seks år ældre end jeg, uddannet blikkenslager og ligeså lidt som jeg universitetsstuderende.

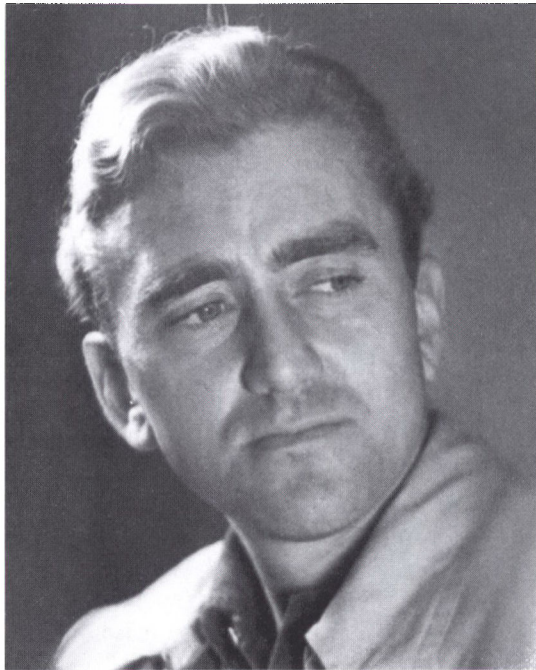
»Kannibalen« brugte han som spisested og i ledige stunder til samvær med dem, han kendte. Ganske som jeg også kom til. Børge blev min kammerat, senere min meget gode ven. Når Christian og andre vi kendte var optaget af deres forelæsninger, sad han og jeg ofte alene tilbage på Kannibalen og talte sammen. Et tilbagevendende emne var politik, og i den snak kunne Børge uden at anstrenge sig konstatere, at jeg var novice. På den anden side kunne han lige så ubesværet mærke, at jeg var videbegærlig – især efter at høre mere om, hvad han stod for. Sådan havde jeg, provinsstudenten fra det konservative hjem, forandret mig. Gymnasieårenes let overbærende hovskisnovskholdning til Christian og hans kommunisme var forduftet. Umærkeligt og uden at efterlade sig markante begrundelser. En spæd begyn-

delse til forvandlinger var måske englændernes ambassade-te i Stockholm, svenskernes »vi får hoppas det bästa« i byens »ransakningsfængelse« og de internerede kommunisters kammeratlige hilsen i Vestre Fængsel. Russernes heroiske kamp for sejren i Stalingrad, den efterfølgende gigantiske vinteroffensiv, tomandssnak med Christian og min efterhånden klare fornemmelse af, at de danske kommunister var de første på barrikaderne – et sådant sammensurium af indtryk og tanker havde givet mig trang til at vide mere om kommunismens ideologi.

Og dér kom så Børge med sine jævne ord og tillidsvækkende jyske accent. Belæst og begavet, tålmodigt forklarende på sin egen stilfærdige, men stærke facon. Ingen lumsk demagogi, ingen svulstig propaganda, langt fra heller konstant politisk snak. Krigen var selvsagt også inde i billedet, og det stod efterhånden klart for mig, at han på ét eller andet felt gjorde, hvad han kunne, for at vinde den. Der var noget gådefuldt over ham og hans færden, men det var ikke god tone at udfritte. Heller ikke at fortælle, og det afholdt han sig også fra. Alt i alt: Jeg blev betaget af denne mand og hans syn på tilværelsen. Helt naturligt gled jeg ind i den lille »kannibalske« fraktion af kommunister.

Flokken var ikke stor og heller ikke fanatisk stridende for frihed og fred. Vi tog os tid til lyse og festlige timer, når dagen var gået og kannibalmaden spist. Så blev det jævnlige til et par øl og efter dem til en spadseretur ad kvarterets mest ydmyge gader til Højbro Plads, hvorfra vi kunne skrå over til vort foretrukne værtshus Laurits Bejtjent. Vi var altid i så god tid, at vi kunne kapre eller i hvert fald få plads ved det runde stambord *Storm*, hvor gode, gamle og vrisne overtjener Bach serverede, når han syntes, han havde tid til det.

Børge var sjældent med ved disse lejligheder, men der kom andre til, ikke allesammen erklærede kommunister, men hver og én med politisk ståsted milevidt til venstre for socialdemokraternes. Mellem dem Nina, nogle år ældre end jeg, nogle år mere erfaren og frisindet end jeg tyveårige. Hun var kommunist, kendte Børge, havde været ungkommunist sammen med ham. Selv om hun ikke kom på Kannibalen, så hun ham ganske ofte. Han besøgte hende og hendes mand Adolf i deres fjerdesals lejlighed på Rosenvængets Allé på Østerbro. Som eftersøgt levede Børge sit liv under jorden, som det hed, og han kunne være sikker på, at der altid var en soveplads til ham på den adresse. [...]

Børge Thing, fremtrædende medlem af sabotageorganisationen BOPA, hvor hans dæknavn var »Brandt«. Jesper Juel Berg lærte Børge Thing at kende, da han flyttede til København i sommeren 1943, og via denne kom han i forbindelse med BOPA. Fotoet er taget i sommeren 1945 af Leni Madsen, gift med landsretssagfører Carl Madsen. Foto: Morten Thing.

En morgen, da jeg lå og sov i mit værelse i Holbergsgade, blev jeg pludselig vækket af nogle høje råb lige uden for mit førstesalsvindue. I en fart nåede jeg hen for at se, hvad der skete. Ikke præcis nogen betryggende udsigt. På fortorvet overfor en række tyske soldater, som i krumbøjet stilling og med skudklare geværer sneg sig langs med muren til naboejendommen. De forreste af dem var nået frem til en solid port og var også trængt gennem den via en særlig dør i dens ene halvdel. Lukket op inde fra af en dansk soldat.

Bygningen var en dansk kaserne, Interrims Kaserne på Gammel Holm. Interrims står for *interimistisk*, men kunne ligeså godt være for *ubetydende*. Belægningen var minimal, aktiviteten også. Ingen iøjnefaldende marcher eller højlydte ordrer, ingen skildvagter, intet, som forstyrrede indtrykket af civil borgerpæn gade. Om aftenen lukkedes porten, men natten igennem var der selvsagt en vagt bag den. Det var ham, som lukkede portdøren op, da de første tyskere nåede hen til den og var så snedige at banke pænt på i stedet for at buldre og råbe, før den danske vagt havde været så elskværdig at lukke op. Råbene varede ikke mange sekunder, så var de slumrende Jensen i

bogstaveligste forstand taget på sengen. Ikke et skud. Sådan var den 29. august 1943 i Holbergsgade i København.

For nogle af os i Kannibalflokken kom datoen til at betyde et specielt job. Hørende til gruppen var to jødiske piger og Moses, også jøde, men med sine to meters højde og sit sollyse hår mere mindende om en præmie-germaner. De skulle sendes til Sverige, og det blev de. Samtidig flyttede Adolf fra Nina, og da ingen vidste, hvordan tyskerne ville te sig, hvis de i deres racistiske jagt gik forgæves på en jødeadresse, foreslog Børge, at vi tre skulle leje en lejlighed i St. Regnegade. Den lå på anden sal i en totalfredet ejendom på hjørnet af Ny Østergade. Indtil for nylig havde den været beboet af nogle illegale, men den var ikke »varm«. De havde bare fundet noget bedre, noget uden lokum i gården.

Vi tog den, og da den var billig, kunne vi for alle eventualiteters skyld bevare de boliger, vi havde: Nina sin lejlighed, jeg mit værelse og Børge sin/sit et eller andet, hvis han overhovedet havde noget fast tilholdssted.

Der fulgte nu en St. Regnegade-periode, vi ikke havde forudset. I løbet af ingen tid blev lejligheden fast opholdssted for vennerne fra Kannibalen. En blanding af tilværelsen i John Steinbecks *Dagdriverbanden* og kammeraternes i William Heinesens *De fortabte Spillemand*. Nina som en til tider oprevet og fortvivlet mor, som prøvede at sætte bare nogenlunde skik på fyrene og huset. Samme var vi i øvrigt ikke alene om. I stueetagen havde en stiltfærdig ungarl en butik, hvor han solgte gipsafstøbninger af oldgræske skulpturer, på første sal boede en ikke længer helt ung pige, som fik sit udkomme af en fast mandlig kundekreds, og på kvisten oven over os logerede en ældre mand, der hver dag måtte kæmpe med en gebrækkelig hønsestige for at nå op til eller ned fra sit usle værelse.

Mens jeg førte dette omtumlede liv i St. Regnegade, deltog jeg i min første sabotage, en heroisk dåd, der ville stå gny om. Endnu var jeg bladbærer, var ikke nået mit eksplosive mål nærmere, selv om jeg efterhånden var overbevist om, at Børge kunne føre mig til det. Men man *bad* ikke om den slags, jeg gjorde det i det mindste ikke – ikke min læremester i den kommunistiske ideologi. Børge skulle nok komme selv, hvis han fandt mig egnet. Til dato havde han indskrænket sig til samtaler og til at forære mig *Det kommunistiske Manifest*. Med påbud om at læse det.

I denne min politiske studietid var det, at Nina, Christian og jeg

en aftenstund besluttede os til at lave et attentat mod ostehandleren i Gothersgade. Han var nazist og ernærede sig af sin lille ildelugtende kælderbutik. Paradoksalt nok ville vi sabotere ham med et middel, som stank værre end hans oste. De forrige beboere af vores lejlighed havde eksperimenteret med at fremstille stinkbomber, og et resultat af deres anstrengelser havde de efterladt i en enorm stor, muret emhætte over køkkenets brændekomfur. Det osende fluidum var anbragt i små ampuller af så tyndt glas, at de knustes, når de blev kastet mod en hård flade.

For en gangs skyld var vi kun os tre i lejligheden. Vi kedede os lidt og fandt så på det med ostemanden. Han skulle ha', skulle han, og bagefter skulle vi tre helte en tur på Laurits Betjent. Bevæbnet med to-tre ampuller begav vi os den korte vej til Gothersgade og drejede til højre mod Kgs. Nytorv. Kun et halvt hundrede meter nede ad gaden lå ostebutikken lukket og slukket. Meningen var, at ampullerne skulle kastes mod butiksdøren. Det ville være nok. Med den dunst, forretningen gav fra sig selv med lukket dør, ville der være revner og sprækker nok til, at vor væske kunne trænge ind og forpeste lokalet i den grad, at selv ostene ville løbe langt bort.

Vi var fnisende nervøse, for der var folk på gaden, men efter et par forgæves ture forbi vort mål, bød chancen sig. Vi kastede hver vore »bomber«, hørte lyden af knust glas og fortsatte i rask tempo mod Laurits Betjent.

I selve gerningsøjeblikket var der ikke noget med at fnise. Sandt at sige var jeg personlig et rystende nervevrag, mere angst, end jeg nogensinde senere blev. Ikke af mangel på courage til at gøre som planlagt, men af rædsel for at blive opdaget og pågrebet. Tanken om, at det skulle ske dels som følge af en så komplet betydningsløs og pjattet handling, dels før jeg var nået længere i mine sabotørplaner, før jeg så meget som havde snuset til et gram trotyl, fyldte mig med momentan skræk, så jeg knap kunne ramme døren. De to andre så også temmelig sammenbidte ud, men da vi nåede uantastet ind mellem husene og kirken på Skt. Nicolai Plads, vendte fniseriet tilbage. Nu skulle vi tre tapre ud at more os.

St. Regnegade blev for meget. Børge kom der sjældnere og sjældnere, og det var øjensynligt, at han så med bekymring og mishag på, hvordan tingene udviklede sig. Nina og jeg gik det også på, men det var ikke til at sige nej til denne flok sorgløse gutter, de fleste af dem langtidsstuderende, som sjældent ejede en krone og ikke havde noget

andet sted at tilbringe natten. Til sidst blev menagen også os for broget og for dyr. Vi flyttede hjem til os selv og overlod lejligheden til de ubekymrede, som i løbet af ingen tid satte den over styr, fordi de ikke betalte lejen og ikke længer havde nogen mor Nina.

En dag ikke længe efter havde Børge et nyt boligtilbud, en langt bedre lejlighed i Blågårdsgade på Nørrebro. Den gik vi sammen om uden med ét ord at nævne det overfor kannibalvennerne. Og i disse nye omgivelser udviklede vi et næsten småborgerligt og trygt familieliv. Når dagens gøremål var forbi, samledes vi derhjemme om Ninas gryder, spiste, snakkede, diskuterede, læste, hørte dansk og engelsk radio og sov bagefter de retfærdiges søvn. Af og til holdt vi en fest, og seriøse Børge åbenbarede sig ved sådanne lejligheder som den fødte selskabsmand. Vittig, ironisk slagfærdig, leende og dertil glimrende til at lave iskolde absint-drinks. En anden slags Børge.

Den Børge, jeg kendte i forvejen, kom jeg i den følgende tid til at vide mere og mere om. Han kom og gik på underlige tidspunkter, gav ingen forklaring på fænomenet, men dum var han jo ikke. Forstod godt, at jeg gjorde mig mine tanker og begyndte så småt at løse op for, hvad han hidtil havde holdt skjult. Ingen åben tilkendegivelse af, at han befattede sig med sabotage, men nu og da en en-passantbemærkning, som for eksempel om, at det næsten ikke var til at få fat i det i forhold til trotyl nemmere håndterlige plastiske sprængstof – også kaldet »marcipan«. De folk, som bjærgede de engelske flyveres nedkastede containere, enten beholdt det selv eller overlod det til de såkaldte militære grupper. Underforstået: Dem, der havde hårdest brug for det, måtte enten tigge om det eller slå i bordet for at få det.

Eller det kunne være nogle ord om, at han vidste, der havde været vanskeligheder i forbindelse med en sabotage, vi havde hørt om. Helt sikker i min ophobede mistanke om Børges illegale metier blev jeg en dag, da han på sin sædvanlige henkastede facon spurgte, om jeg havde lyst til at se en sabotage. Han kendte mit svar, det er der ingen tvivl om, men måske ville han med en form for anvendt psykologi vurdere mig på den måde, jeg afgav det. Det blev naturligvis et utvetydigt ja og også udtalt så interesseret og samtidig henkastet, at Børge kunne godtage det. Han gjorde det i hvert fald og opdagede næppe, at der inden i mig var champagnebrus af henrykkelse.

Det var en virkelig alvorlig ting, Børge ville lade mig være vidne til. På Strøget nær Rådhuspladsen lå en aften- og natrestauration. Den

var tilholdssted for tyskere, uniformerede og civile, og for danske sympatisører af begge køn. Det var den, der skulle sprænges i luften. I åbningstiden. Jeg skulle være der ved 21-tiden, tage opstilling på det modsatte fortov, dog ikke umiddelbart overfor restauranten, sagde Børge. Fronten mod gaden var en stor glasrude og ikke rar at få i hovedet.

Jeg var på pletten kl. 20.30 og fandt en sikker plads foran en hjørneindgang til en forretning 25 meter fra tyskerbeværtningen. Der var livlig trafik ud og ind af den, tilsyneladende var der fuldt hus. Planen lød på, at en enkelt mand skulle gå ind i restauranten, finde et bord, bestille en genstand og placere en medbragt mappe under bordet. I den var der sprængstof nok til at rasere lokalet og dertil en tilpas lang tidsindstilling på detonatoren til, at sabotøren i et ikke påfaldende tempo kunne drikke ud, betale og forlade restauranten – uden mappen.

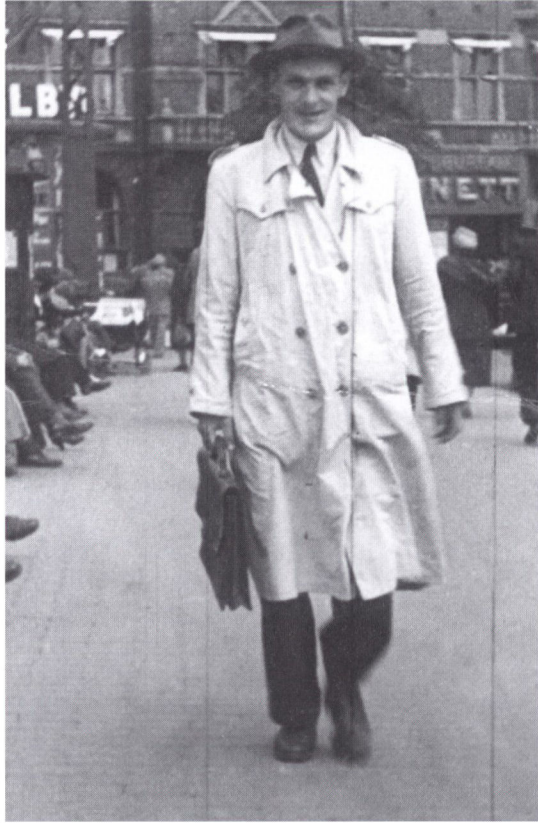
Udenfor stod jeg så og ventede. En time, halvanden, en time til. Intet skete, og henad halvtolv-tiden gav jeg op. Der var kommet noget i vejen, sagde Børge dagen efter. Ikke hvad, og jeg spurgte ikke, men ligegyldigt hvad det var, så gudskelov, at det kom.

Sådan syntes jeg ikke den gang. Da fandt jeg aktionen helt på sin plads. Først senere gik det op for mig, at den grænsede til terror. Ikke den, vi jævnligt oplever i vore dage med tilfældige og uskyldige mennesker som ofre. Dem, der sad derinde i restauranten var fjender, men alligevel må man moralsk betragte en sådan masseslagtning som terror. Dertil yderst risikofyldt. Sagesløse fodgængere på vej forbi restaurationen i sprængningsøjeblikket kunne blive dræbt, danske Gestapo-fanger eller gidsler ville utvivlsomt blive skudt som repressalie, og sandsynligheden for tysk gengældelse med lignende aktioner var nærliggende. Kun godt, at »der kom noget i vejen«, og det vil ikke undre mig, om dette »noget« i virkeligheden var et direkte forbud mod attentatet fra Frihedsrådet. Den konkrete aktion blev aldrig forsøgt gentaget, og andre af lignende art forekom ikke under hele krigen.⁵

Livet i Blågårdsgade gik videre med den forskel, at vi nu talte mere lige ud om forholdene. I sagens natur var der en del, Børge holdt for sig selv, men hvad hans job var, vidste vi nu med sikkerhed og kunne tale om det. Hvad vi derimod ikke vidste, heller ikke Børge, var, at han under dæksnavnet »Brandt« skulle blive BOPA's øverste leder.

Til trods for den friere snak mellem os, til trods for at Børge nu

*Jesper Juel Berg i København under besættelsen.
Foto: Thordis Juel Berg.*

betroede sig til mig med den åbenhed og tillid, man viser en ven, og skønt han ved en lejlighed tog mig med til møde med KOPA- og BOPA-stridsmanden Knud Børge Jensen, også kaldet »Sprængschmidt«, – uanset alt dette anså jeg det stadig ikke for god tone direkte at stille spørgsmålet: »Må jeg ikke godt være med?«. Jeg gjorde det heller ikke, men overfor Nina lagde jeg ikke skjul på, hvad mit inderligste ønske var. Der var taktik i det, må jeg erkende. Og den lykkedes. Som jeg håbede, talte Nina med Børge, talte min sag, gjorde det godt.

Det var sent på efteråret nu, og mine personlige planer var at holde jul i Aabenraa. Der var også bagtanker i det, for i Aabenraa lå en krigsvigtig fabrik, jeg ville kunne sabotere alene, hvis jeg fik chancen. Også det gik videre fra Nina til Børge, og så ... ja, så oprandt dagen.

Det var hen under en uges tid efter. Børge kom hjem, vi skulle spise, intet usædvanligt.

– Nina siger, du gerne vil sabotere DAPA i Aabenraa, sagde Børge næsten drævende mellem to mundfulde.

Hvad skete der? Han vidste det, kendte også navnet på fabrikken. Og mens han spiste videre:

– Jeg har undersøgt sagen. Fabrikken er frigivet. Kan du klare den alene?

– Ja, svarede jeg med ærlig overbevisning – bundærlig, ingen lumskerier for at få jobbet. Men med hele min sjæl badet i adrenalin. Som Kim Larsen: »Er det nu, det sker?«.

– Mmmmm, kommenterede Børge og spiste videre.

Hvad betyder det? Mmmm? Er han skeptisk, er han ved at smutte?, snurrede det rundt i hovedet på mig. Og så mistede jeg den gode tone mellem sabotører og dem, der gerne ville være det. Jeg bad om at få opgaven, bad om at komme ind i varmen. Tegnede og fortalte i aller bogstaveligste forstand: »Her ligger fabrikken, og i det hjørne er dens snedker- og tømrerværksted ...«

– Mmmn.

Hva' fanden? Nu var der kommet et n som i nej ind i hans m'er. Det kunne jeg ikke klare. Adrenalin fik et kraftigt tilskud af desperation.

– Børge sig det rent ud: Kan du bruge mig eller ej?

Så lagde Børge kniv og gaffel:

– Nina har fortalt om din plan, og den lyder rigtig. Derfor får du også to brandbomber med. Ilden skal antænde fænghætten, og fra den er der kun ti centimeters lunte ind til detonatoren, som ligger inden i sprængstoffet. Det betyder, at du kun har fem sekunder til at komme væk i, hvis noget med ilden går galt, men der er en halv times tidsindstilling på brandbomben, så der skulle ikke være nogen risiko.

Risiko? Om jeg så skulle stikke ild til hele halløjet med en tændstik, ville jeg gøre det. Jeg var med! Det *skulle* lykkes, jeg skulle præstere et svendestykke, som gav mig fast ansættelse hos min ven og læremester Børge, hos BOPA.

Nu kunne man forestille sig en fest i Blågårdsgade, men det blev der ikke. Vi gik i seng til normal tid. Nina, som ikke havde blandet sig i sabotage-snakken, gav mig et tillykkeknus og så lagde vi os til at sove. Personlig lå jeg mere, end jeg sov. Stor glæde spolerer træ-

hed, og det gør planlægning også. Begge dele var jeg proppet med.

Nu begyndte nedtællingen, det kunne ligesom i barneårene ikke blive jul hurtigt nok. Op til den så vi ikke så meget til Børge, men det gjorde ikke noget, jeg kendte mit job og vidste, hvordan jeg ville gribe det an. Fire dage før juleaften farvelknus til Nina og fast håndtryk til Børge. Kufferten var pakket med underbukser, skjorter, sokker og »marcipanen« hvilende blødt og sikkert mellem tøjet. Jeg sendte den som rejsegods, ville ikke risikere at slæbe rundt på den, hvis tyskerne foretog bagageeftersyn. Den ankom planmæssigt og blev anbragt på mit kvistværelse, inden min mor begyndte at endevende den for vasketøj. Fra vinduet kastede jeg et blik ned på naboejendommen – DAPA.

DAPA, som ejedes af en greve i København, var på den tid landets største og kendteste fabrik for påhængsvogne og special-lad til lastbiler. På bagsmækken af næsten hver eneste dansk anhænger kunne man se disse fire versaler, røde på hvid baggrund. Tyskerne kunne også, måske først efter at adelsmanden havde gjort opmærksom på den. Og fra et vindue på vores trappeopgang kunne jeg se tyskerne inspicere særligt interessante udgaver af fabrikkens produkter, blandt andet et lastvognslad, som kunne skråtstilles via aerodynamik. Alt sammen *gefundenes Fressen* for et så motoriseret militær som det tyske. Men også for frihedsbevægelsen. DAPA var ukompliceret at anbringe i sabotørernes sorte bog. Ingen indvendinger eller betænkeligheder oven fra.

Set ude fra var fabrikken DAPA en sølle én. I ét plan og ganske stor, men indrettet i en gammel togremise fra egnens nedlagte amtsjernbane. Opført i træ, taget dækket af tjæret pap, det hele i en ret miserabel forfatning. Det eneste positive, jeg kunne se ved den, var, at den var umådelig brandbar. Inden døre fejlede fabrikken ikke noget. Fyldt med effektive maskiner, som sammen med et smedeværksted producerede vognenes chassiser. Der var en afdeling til sprøjtela-kering og – det var det vigtigste for mig – et værksted, hvor alle træarbejder blev udført, d.v.s. de forskellige typer lad fra de almindelige flade til købevognenes kasseformede kolosser.

Dette værksted havde jeg udset som angrebepunkt. Det lå i fabrikkens sydøstlige hjørne, hvis ene side vendte ud til Gasvej, en ubeboet og ved aften- og nattetid øde gade, rummende Aabenraa Andels Svin slagteri samt byens gasværk og brandstation. Langs den, kun et par meter fra DAPA, lå et industrielt jernbanespor til havnen.

Der var, så vidt jeg umiddelbart kunne se, ingen direkte adgang til værkstedet ude fra, kun fra den øvrige del af fabrikken. Det komplicerede sagen, men under en natlig rekognoscering en af de første dage, efter jeg var kommet hjem, opdagede jeg, at der tæt ved jorden var en lem ind til værkstedet. Antagelig brugtes åbningen til at skubbe brædder og tømmer ind gennem, men den var stor nok til, at en mand kunne passere. Lemmen var låst med en svær hængelås, som sad udvendig på et ligeledes udvendigt beslag – lige til at skrue af. Genialt godt. Til at passe på hele herligheden var der kun en nattevagt, som på forskellige og uforudsigelige tidspunkter af aftenen og natten, men som regel ved ni- og tolvtiden, inspicerede hele fabrikken. Ingen deciderede sabotagevagter. Provinsen følte sig på den tid overbevist om, at sabotage var et københavner-fænomen.

Datoen for aktionen havde jeg sat til 29. december, samme dag som Aabenraas royale forening holdt julebal for børnene om eftermiddagen og for de unge om aftenen. Til det sidste, som afvikledes på Folkehjem, havde jeg tænkt mig at dukke op og så ubemærket som gør-ligt glide ind i festlighederne, når DAPA stod i flammer.

Helt sådan kom det ikke til at gå. Aftenen før ville jeg gå mig en tur, men da jeg kom ud på trappeopgangen, så jeg gennem vinduet, at der flakkede lys rundt i DAPA's fabriksal. Nattevagten afviklede sin første runde. Jeg holdt øje med hans lyskegle og så ham til sidst cykle bort. I dette lå en uventet mulighed for at få arbejdsro, så jeg gik ned på gaden for at finde ud af vindforholdene. Og hvad fandt eller snarere mærkede jeg? En frisk brise i ansigtet, når jeg vendte det mod – sydøst. Nøjagtig det hjørne, vinden skulle komme fra for at bære ilden diagonalt gennem hele fabrikken.

Der var ikke noget at betænke sig på. Op på kvistværelset og finde sprængladning og brandbomber frem. Dertil en svær skruetrækker og så af sted. Nu skulle det være. DAPA lå øde og forladt, Gasvej også, så jeg sneg mig hen til den låste luge. Frem med skruetrækkeren og i krig med hængelås-beslaget, hvis rustne søm sad godt fast. En halv times arbejde, og jeg kunne åbne lemmen. Duften af træ strømmede mig i møde, da jeg kravlede ind, og lyset fra en lommelygte, jeg havde med, åbenbarede en guds velsignelse af brædder og høvl-spåner. En god portion af brædderne gav jeg mig tid til at slæbe hen i en bunke spåner, før jeg anbragte marcipan-klumpen med den ultrakorte lunte inde mellem dem. Så brandbomberne, nogle flade tingerster på størrelse med cigaretmærket North State's 50-styks blikdåser.

I midten af dem en rille som dem i en sparebøsse. Den var også beregnet til en mønt, som, når man gjorde det og gav den et tryk, knuste et glasrør. Manøvren gav en syre adgang til en kobbertråd, som efter kortere eller længere tid ville blive ætset igennem og udløse tændingsmekanismen. Udløsningstiden på disse ild-maskiner var til dette formål en halv time. Jeg havde en krone parat og hørte glasrøret knuses på begge bomberne, før jeg lagde dem i spåndyngen. Så resterede bare at forlade gerningsstedet i god ro og orden, der var jo tid nok. Jeg lukkede lugen i efter mig og begav mig af sted til Nørretorv på byens hovedgade, hvor der lå et hotel (Hotel Royal) med både bar og dans.

Dér havde jeg tænkt mig at vente på braget. Det udeblev under to drinks i baren og også under én i restauranten. Noget mere end den halve time var gået nu. Kunne det tænkes, at jeg ikke kunne høre drønet dér midt i byen og bag lukkede døre? Jeg betalte og styrede mine efterhånden bekymrede skridt tilbage til fabrikken. Dét lå den – som da jeg havde forladt den. Ikke så meget som en tændstikstor flamme, ikke en gnist, intet bortsprængt værkstedshjørne. Der kunne være sket en forsinkelse i brandbombernes tændsystem, måske ville de eksplodere om sekunder, minutter, måske slet ikke. De to første muligheder måtte jeg se bort fra, fordi den sidste eksisterede. Var det den, der var den skyldige, ville DAPA stå intakt og klar til fortsat fabrikation næste morgen. Bomberne ville blive opdaget, fiasko, fiasko! Jeg måtte ind i værkstedet igen, selv tage affære.

Det er ingen spas at krybe gennem en lem ind til noget, som næste sekund kan springe i luften. Slet ikke at fiske dette »noget« op og se det efter i sømmene. Det gør noget i maven på én, slår knuder eller noget i den stil. Men der var ikke andet at gøre. Jeg fandt de to brandbomber mellem høvlspånerne. De lignede sig selv, men inde i møntsprækken var det, som om man kunne skimte noget lyst. Mit gæt den gang (og også i dag) var, at bitte små savsmuldsagtige træstumper var drysset ind gennem sprækken og havde blokeret for slagstiften.

Uden ild ingen sprængning, og ild til en ti-sekunders lunte ingen Jesper. Ganske barske vilkår, men jeg gik i gang og fandt på gulvet et gammelt eksemplar af den lokale avis. Brandbomberne lagde jeg tilbage, deres højst brandbare indhold ville af detonationen blive sprøjtet ud over hele værkstedet. Side for side lavede jeg luftige »bolde« af avisen og arrangerede dem til et bål på og uden om sprængladningens ti-sekunders lunte. Til sidst en tændstik til og så i bogsta-

*DAPA i flammer efter Jesper Juel Bergs sabotage om aftenen den 28. december 1943.
Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.*

veligste forstand ud af lemmen, ud til et hundrede meters løb i Jesse Owen'sk verdensrekordtempo. Det blev også kun til hundrede meter for så ... Bang!, sagde det.

Skønt jeg var midt i mit sprint væk fra fabrikken og altså havde ryggen til den, opfattede jeg det enorme og brandrøde skær, som bredte sig over himlen sammen med drønet fra eksplosionen, et brag, der fik luften til at sitre, så nær som jeg var den.

Jeg stoppede op og vendte mig mod fabrikken. Et velsignet syn. Hele hjørnet, hvor sprængstoffet havde været placeret, var lagt i ruiner og omskabt til et gigantisk, fræsende bål, hvis meterhøje flammer hvirvledes ind i resten af bygningen af de sydøstlige vindstød. Akkurat som planlagt – og så havde brandsirenerne endnu ikke ladet høre fra sig. Jeg var løbet langs med det havnespor, som passerede fabrikken. Det lå på et stort, øde areal, som kaldtes »Æ Sahn«, fordi det var kunstigt anlagt af sandet fra en udgravning til et nyt havnebassin. I kanten af området lå jernbanespor, alle sammen fra havnen til DSB's jernbanestation. Den retning havde jeg taget og fortsatte nu gående, intet skulle indikere, at jeg var på flugt.

Mens jeg gik det sidste mennesketomme stykke i Æ Sahn, kom jeg i tanker om, at byens kulturelle og nationale forening Folkeligt Sam-

AABENRAA AMT

Aabenraa.

I DAG:

- Kl. 16,30, **Folkehjem: Frederikskulubens Børnebal.**
Kl. 19,30, **Folkehjem: Koncert — Dansant.**
Kl. 19,30, **Royal: Koncert — Dans Artister.**
Kl. 19,30, **Landsbyen: Koncert — Dans — Artister.**
Kl. 20, **Kino-Teatret: »En Pige uden Lige« (dansk).**
Kl. 20, **Biografen: »Naar man kun er ung« (dansk).**
Kl. 20, **Røde Kro Bio: »Frk. Vildkat« (dansk).**

»Dapa« brændt i Nat

Skade for en lille halv Million Kr.

Ved 22,30-Tiden i Nat opstod der Brand i Dansk Paahængsvognfabrik »Dapa« i Havnegade, der i Løbet af en Times Tid nedbrændte til Grunden. Den tidligere Amtsbaneremise, der var af Træ, var et let Offer for Ilden, og i Morges stod kun de røgsværtede Skorstenene tilbage.

Fabrikken, der ejes af Greve K. V. Schulin, København, var forsikret for en halv Mill. Kr. Bogholder Otto Larsen, der leder Driften, kom saa tidligt til Stede, at han fik reddet Bøger og Papirer fra Kontoret. Det lykkedes ogsaa at redde de fleste af de Biler og det meste af Materiellet, der fandtes paa Fabriksgrund, hvorimod Maskinerne, der for en stor Del var nyanskaffede, blev ødelagt af Branden. Denne, der kunde ses viden om, overværedes af en Mængde Mennesker.

Fabrikken beskæftigede 35 Mand, en konstant Arbejderskab, for hvem Branden vil være en Katastrofe, idet det under de forhaandenværende Forhold næppe vil være muligt at genoptage Driften.

Kriminalpolitiet undersøger Brandaarsagen, om hvilken der endnu intet vides med Bestemthed.

Arbejdet paa Fabrikken var i Gaar ophørt Kl. 14, hvorimod man paa Kontoret havde været beskæftiget til Kl. 17. Det er oplyst, at der har ligget nogle Iltflasker paa en Trækvogn i Nærheden af Kakkellovnen, og den Mulighed er derfor til Stede, at disse er blevet ophedet og derved eksploderet.

Hunden knuste en Spejlskrude.

Da en af Artisterne fra »Landsbyen« i Gaar spadserede udfor Hotel »Danmark« med sine fire Hunde,

blev en af disse saa bange for en »lokal« Hund paa det modsatte For-tov, at den sprang op i en af Hotellets store Spejlskruder og knuste denne.

Butikslukningen Nyt-arsaften

De fleste Handlende her i By-en skal i Aar have til Hensigt at lukke Nytaarsaftensdag Kl. 14 — ligesom Juleaftensdag.

Folkeligt Samfunds Juletræsfe-ster.

Folkeligt Samfund afholdt i Gaar sine to Juletræsfe-ster, der begge fik et yderst vellykket Forløb og havde samlet stor Tilslutning.

Om Eftermiddagen Klokken 15 blev Træet tændt for de mange Børn, der var mødt i deres stiveste Puds, og Pastor Ludvigsen bød velkommen. Derefter tilbragte man et Par morsomme Timer, hvor der blev sunget Julesange, vist en morsom Tegnefilm, danset og leget under Fru Anne Møllers Ledelse og til Slut uddelt Godter af Julemanden.

Ogsaa Juleballet om Aftenen var meget fornøjeligt. Først vistes Fru Hahnemanns Cabaret »Hvad er Livet?«, der gjorde stor Lykke og høstede stærkt Bifald, og Aftenen sluttede med et Par Timers Dans.

Dæk-Affæren udvikler sig

Kriminalpolitiet her var i Gaar i Esbjerg for der at afhøre en anholdt Vognmand, der har aftaget fire Dæk fra en »Opkøber« i Aabenraa, der sammen med sin Hustru og en Forretningsfører, der har finansieret den tvivlsomme Forretning, sidder i Arresten her. Det lykkes at faa fremskaffet Dækkene, og man skal nu se at hitte ud af, hvorfra Dækkene oprindelig stammer, hvad der synes at skulle blive vanskeligt.

Uafhængede Gevinster i Julelotteriet.

Da der endnu er flere Gevinster fra vort Julelotteri, som ikke er afhentet, skal vi igen bringe de paagældende Numre Nr. 1423: en Juleplatte, Nr. 146: et Gavekort paa 50 Kr. til Køb af Skistøvler, Nr. 228: Smedejernsblomsterbord, Nr. 1278: stor grøn Skaal Nr. 940: brun Skaal, Nr. 903, 1198 og 383: Kaffeerstatning.

Gevinsterne kan faas udleveret ved Henvendelse paa vort Kontor.

Flere Pakker og Julehilsener i Aar

Betydelig Stigning i Antallet af

fund holdt julebal på det nærliggende Folkehjem. Normalt gik jeg ikke til det, men mine forældre var medlemmer, så ingen ville finde det påfaldende, hvis jeg dukkede op. Jeg var klædt på til det – hvilket i parentes nok betød, at jeg blev landets første og eneste sabotør, som foretog en aktion iført blankpudsede, sorte sko, mørkt tøj, hvid skjorte og slips. I denne mundering gik jeg så til bal og faldt naturligt ind i billedet af den på samme måde ekviperede hankøns-ungdom. I restauranten fandt jeg et bord, hvor der sad nogle yngre 2.- og 3.g.-kamerater fra skoletiden. De snakkede om alt andet end brand og DAPA. Det passede mig godt. Jo længere tid, der gik, før nyheden nåede Folkehjem, des mere opfattedes jeg som at have været til ballet så længe, at jeg ikke kunne have haft noget med branden at gøre.

Endelig efter et kvarters forløb kom en fyr hen til vores bord.

– Det brænde, DAPA brænde, pustede han på eksalteret sønderjysk.

– DAPA, dée bo'e vi lich ve' æ si'en a'. Det vil æ sgu hjem å se!, udbrød jeg som planlagt.

Uden at vente på de andres reaktion rejste jeg mig og gik. Himlen i retning af DAPA var farvet orangerødt af brandskæret. Jeg skyndte mig og fandt mine forældre på altanen, hvorfra man kunne overskue hele sceneriet. Fabrikken var væk, brændt ned til grunden, men fra det nedstyrtede tag stod flammerne fortsat højt. Af og til hørtes høje knald fra bålet. Det var ilt- og brintflasker, som heden fik til at sprænge i luften. Et af disse knald var særlig voldsomt og som en raket kom en af disse tunge stålflasker farende ud af ilden og røg i en høj bue hundrede meter væk og slog igennem taget på et tårn på gasværksbygningen. Det var i modsat retning af vor altan, men endda så foruroligende, at min far beordrede os inden døre.

Aabenraas frivillige brandværn arbejdede som gale for at få bugt med branden og havde til formålet fået assistance fra en deling tyske soldater. Men der var intet at stille op andet end at slukke efter natten igennem. Alt var ødelagt.

En kop aftente og min fars beretning om, hvorledes han og min mor var lettet en meters penge fra deres stole, da braget lød. Jeg kunne ikke lade være at grine, og det gjorde vi så alle sammen. Kort efter meldte trætheden sig. Jeg lod brand og brandslukning passe sig selv og gik i seng. Gennem vinduet til mit værelse blafrede det fortsat rødgult og lystigt, men jeg havde været aktør og tilskuer nok og faldt i søvn.

Næste morgen lå DAPA som en sort, men endnu rygende ruin, og

om eftermiddagen kunne man læse de lokale aviser *Hejmdals* og *Jydske Tidendes* version af, hvad der var sket.⁶

Tilbage i København, tilbage i Blågårdsgade. De vidste besked, Nina og Børge. Nina, som havde været min talsmand, strålede, og Børges langtrukne m'er til min rapport havde en tilfreds klang. Han havde også besluttet sig.

– På torsdag kl. 15 skal du møde en mand på Thorvaldsensvej på Frederiksberg. Han vil sætte dig ind i forholdene, sagde han og føjede til: Du kommer til at hedde Finn.

Målet var nået, den eksplosive svendeprøve bestået, jeg bevægede mig i himlens syvende etage. Eneste skår i glæden var, at Børge meddelte, at han var nødt til at skifte bolig. Intet om hvorfor, men måske fandt han det sikkerhedsmæssigt uforsvarligt at have bofællesskab med sidste skud på BOPA-stammen. Det var der i hvert fald ræson i, og Nina og jeg måtte kort tid efter flytte til hver vores bopæl, som vi fortsat holdt i reserve. At blive boende i Blågårdsgade var for dyrt, og så inderligt var Ninas og mit forhold ikke, at vi ville flytte sammen.

Artiklen består af manuskripter, som er kommet udgiveren i hænde fra Jesper Juel Bergs enke, Thordis Juel Berg. Kontakten formidlede en kollega til Thordis, nemlig fængselsinspektør Jens Tolstrup. Thordis' bror Poul Christian Poulsen har assisteret på forskellig vis, blandt andet med biografiske oplysninger. Udgiveren takker dem begge hjerteligt.

Redaktionen af *Sønderjyske årbøger* ønsker også i fremtiden at give plads til gode erindringsartikler, der kaster lys over vigtige begivenheder og problemstillinger i grænselandets historie. Redaktionen står derfor altid til rådighed for en drøftelse af ideer og forslag.

NOTER

1. Esben Kjeldbæk: *Sabotageorganisationen BOPA 1942-1945*. 1997, s. 253, 258, 310, 332, 373 og 387.
2. Rapport om Erik Gunnar Abild i Stockholmsarkivet, Rigsarkivet. Fremskaffet via John T. Lauridsen.
3. John T. Lauridsen: *Føreren har ordet. Frits Clausen om sig selv og DNSAP*. 2003, s. 336.
4. Udtrykket »flyvende fæstning« anvendes normalt om de amerikanske Boeing-bombefly. Flyet, som nedlandede, var dog efter al sandsynlighed

et britisk Stirling-bombefly, som natten mellem den 17. og 18. maj 1942 mavelandede ved Rise nordøst for Aabenraa. Flyet, som var på en minelægningsoperation i danske farvande, slap fra nødlandingen nærmest uskadt. Nødlandingen skyldtes ikke tyske afværgeforanstaltninger, men en defekt højdemåler. Besætningen overlevede, to blev dog hårdt kvæstet. Alle blev taget til fange og ført til Tyskland. Se nærmere herom i Henrik Skov Kristensen et al: *Vestallierede luf-*

tangreb i Danmark under 2. Verdenskrig, 1988. Bd. 1 s. 349.

5. BOPA gik i oktober 1943 til angreb mod værtshuse tre gange: den 9. og 14. oktober gik det ud over cafe »Tosca« i Frederiksberggade og den 27. oktober restaurant »Mokka« ligeledes i Frederiksberggade, tæt på Strøget. Ved sidstnævnte aktion blev en tysker dræbt og adskillige danske og tyske sårede. Om aktionerne se Esben Kjeldbæk: *Sabotageorganisationen BOPA 1942-1945*, s. 182.
6. Aktionen mod DAPA er kort beskrevet i Johan Hvidtfeldt og Peter Chr. Iversen: *Aabenraa Bys Historie*. Bd. 3 1864-1945, s. 231 samt Aage Trommer: *Modstandsarbejde i nærbillede 1973*, s. 136.